

Digitalisering af børnehaver - Digitalisation of kindergartens

Roskilde Universitet | Sambach 2. semester 2015 | Hus p11
Gruppe 14

Sigrid Julie Neergaard 54965 | Line Mathilde Møller Pedersen 55415 | Ditte Lundkær
Brudlykke 54737 | Pernille Viola Robrahn 54844 |

Vejleder: Karsten Brask Fischer
Anslag: 137.640

Indholdsfortegnelse

1. Introduktion

1.1 Problemfelt.....	s. 3
1.2 Problemformulering.....	s. 4
1.3 Problemstillinger.....	s. 4

2. Metode

2.1 Introduktion til de to institutioner.....	s. 5
2.2 Kvalitative tilgange.....	s.5
2.3 Observationsstudier.....	s. 5
2.4 Analyse observationsstudier.....	s. 10
2.5 Kvalitative forskningsinterviews.....	s. 11
2.6 Analyse af interviews.....	s. 13
2.7 Valg af teori.....	s. 14
2.8 Valg af empiri.....	s. 14
2.9 Afgrænsning.....	s. 15

3. Den teoretiske ramme

3.1 Bruno Latour – Aktør-netværksteori.....	s.16
3.2 Jürgen Habermas – Livsverden systemer.....	s. 18

4. Overvejelser bag digitalisering af børnehaver

4.1 Redegørelse af de digitale strategier.....	s. 21
4.2 Digitalisering af børnehaver.....	s. 23
4.3 Overvejelser bag indførelsen af teknologi i Børnehuset Søndersø.....	s. 27
4.4 Overvejelser bag fravalget af teknologi i Selmers Børnehus.....	s. 33
4.5 Børnehuset Søndersø og Selmers Børnehus som institutioner.....	s. 42

5. Digitaliseringens indflydelse på børnehaver.....

.....	s. 43
-------	-------

6. Konklusion.....

.....	s. 49
-------	-------

7. Perspektivering.....

.....	s. 51
-------	-------

8. Litteraturliste.....

.....	s. 54
-------	-------

1. Problemfelt

1.1 Problemfelt

Den teknologiske udvikling spreder sig i Danmark. Børn skal være i stand til at konkurrere blandt verdens bedste, hvilket kræver forbedrede it-kompetencer (KL, 2011: 17). Brug af teknologi for børn ses ikke længere kun inden for hjemmets fire vægge, men nu også i de danske daginstitutioner, hvor 41 procent af børnene i 2014 havde mulighed for at benytte sig af iPads (Kudahl, 2014). Dette er en markant stigning siden 2012, hvor en tilsvarende KDM-analyse afslørede, at blot 17 procent af børnene i institutionerne havde adgang til iPads (ibid.).

Nye tal viser, at teknologien er kærkommen hos de danske børn. En undersøgelse foretaget af børnerådet viser, at et flertal blandt de 4-6 årige foretrækker iPad'en frem for leg med andre børn. Yderligere viser undersøgelsen, at et flertal foretrækker at sidde alene med den, frem for at dele med andre (Børnerådet, 2015)

Regeringen har i samarbejde med Kommunernes Landsforening (KL) og Danske Regioner udviklet en digital strategi, som skal give teknologien stigende indpas i folkeskolen. Dette gøres blandt andet ved at opfordre daginstitutionerne til at indføre teknologi, som styrker børnenes teknologiske kompetencer fra en tidlig alder og gør dem klar til skolestart. Det er netop denne del af strategien, dette projekt fokuserer på: indførelsen af iPads i børnehaver. Teknologien skal fungere som et læringsmiddel til at danne kompetente unge og øge velfærden (KL, 2011: 17).

Den digitale strategi lader det være op til den enkelte institution at udforme et regelsæt og planlægge, hvordan og i hvor høj grad iPads skal anvendes (Bilag 3: 2).

Denne rapport belyser overvejelserne i forhold til iPads hos ledelsen i to børnehaver: Selmers Børnehus i Hørsholm og Børnehuset Søndersø i Værløse. Disse to fungerer som repræsentanter for henholdsvis modstandere og fortalere for teknologi i daginstitutioner.

Hvordan kan det være, at nogle børnehaver vælger at ignorere handlingsplanen, hvis den bygger på ideen om innovation og nytænkning gennem digitalisering? Og omvendt: Når 91 procent af de danske børn har en iPad, smartphone, computer eller andet it-udstyr i hjemmet (Kudahl, 2014), hvorfor menes det så, at dette også er en nødvendighed i institutionen?

Bruges iPad'en anderledes i institutionen end i hjemmet? I Børnehuset Søndersø,

daginstitutionen med iPads, kan apps have indgået i overvejelserne bag indførelsen af teknologien, da de både kan bruges til læring, leg og kreativ udfoldelse.

I det følgende vil projektets problemformulering besvares ved hjælp af to forskningsinterviews samt uformelle samtaler ledsaget af observation, som skal understøtte udtalelserne. Dette skal give et indblik i de overvejelser der måtte ligge bag henholdsvis til- og fravalg af iPads.

Bruno Latours Aktør-netværksteori anvendes til at skabe forståelse af forholdet mellem mennesker og objekter. Hvilken betydning har objektet (iPads) for den handlende aktør? Kan denne forståelse for nødvendigheden af objekters tilstedeværelse i netværket, forklare overvejelserne bag indførelsen af iPads, både ud fra institutionens og KL's perspektiv? Jürgen Habermas' teori om systemer og livsverdenen kan give et billede af to forhold i samfundet. Livsverdenen, som rummer de sociale relationer, hvor kommunikation er fundamentet, og systemer hvor samfundet administreres af markeds mekanismer. Hvordan ses disse to perspektiver i de to børnehavers overvejelser bag henholdsvis til- og fravalget af iPads? Vil KL's digitale handlingsplan føre os et skridt væk fra livsverdenen og hen mod systemer?

Dette leder os til følgende:

1.2 Problemformulering

Hvilke overvejelser ligger bag henholdsvis til- og fravalget af iPads i to udvalgte børnehaver som følge af den digitale strategi?

1.3 Problemstillinger

- Hvad er formålet med den digitale handlingsplan på dagtilbudsområdet?
- Hvordan forholder projektets informanter sig til indførelsen af teknologi?
- Hvordan ville teoretikerne Bruno Latour og Jürgen Habermas forholde sig til teknologi i børnehaven?
- Hvordan påvirker brugen af teknologi i børnehaver børnenes hverdag?
- I hvor høj grad erstatter teknologien pædagogen?

2. Metode

2.1 Introduktion til de to institutioner

Til dette projekt valgte vi at observere i to institutioner samt interviewe de respektive ledere. Den første institution, vi besøgte, er Børnehuset Sønderød i Værløse. Institutionen huser omkring 120 børn fordelt på både vuggestue og børnehave. Vi fokuserede på børnehaven, som for omkring et år siden fik iPads på stuerne. Disse bruges både af børn og pædagoger samt af forældre til afkrydsning af deres børn. Hver stue har to iPads - en til børn og pædagoger og en til forældre. Lederen, Susanne Frølund, er tilfreds med indførelsen af iPads og agter at anskaffe flere (Bilag 1: 5).

Den anden observerede institution er Selmers Børnehus i Hørsholm, hvor Benthe Hansen er leder. Dette er også en sammenlagt vuggestue og børnehave med omkring 50 børn i alt. Her separeres børnene kun, når der spises. Benthe har fravalgt teknologi, selvom institutionen før har haft skærme med billeder af børnene (Bilag 2: 4).

2.2 Kvalitative tilgange

Gennem kvalitative metoder indsamles dybdegående data som eksempelvis observationsstudier og interviews, der begge anvendes i dette projekt. Den kvalitative metode giver mulighed for fordybelse i konkrete situationer, men er kun et udpluk af den overordnede virkelighed. Vil man danne sig et generelt billede af en situation, kan det være hensigtsmæssigt at supplere med kvantitative metoder.

Ved de valgte metoder tilsidesætter vi som interviewere og observatører vores personlige holdninger til forskningsfeltet. Dette gøres blandt andet ved at interviewguiden (Bilag 6) så vidt muligt ikke afspejler interviewerens standpunkt. Der blev på forhånd også udviklet en observationsguide (ibid.: 3).

2.3 Observationsstudier

For at opnå et nuanceret indblik i overvejelserne bag tilvalget og fravalget af iPads har vi foretaget observationer i to børnehaver: en med og en uden iPads.

Vi anvender observationsstudier og semistrukturerede interviews, da disse to former komplimenterer hinanden ved både at opnå viden fra fagprofessionelle og selv foretage observationer i feltet. Oprindeligt var formålet med observationerne, at de skulle danne grundlag for projektets analyse, hvor rapportens interviews skulle bruges som supplement.

Da det er vanskeligt at konkludere på baggrund af observation af børn, som ikke benytter sig af iPads, indgår observationsstudierne derimod som supplement til projektets interviews. Der opstod misforståelser under kommunikationen med Børnehuset Sønderød, og vi fik ikke tilladelse til at observere børnene under første besøg.

Under rundvisningen i begge institutioner indledte vi uformelle interviews med pædagerne og lederen, hvorigennem vi dannede os et billede af institutionen. Dette både gennem samtale og ved at se hvordan børnehavens værdier kommer til udtryk i de fysiske rammer. Samtalerne inkluderede Susanne og Bentes overvejelser bag henholdsvis anskaffelsen af iPads og fravalget af disse. Observationerne bidrager derfor til besvarelsen af problemformuleringen, ved at vi har fået baggrundsviden og indblik i de to børnehavers værdier og holdninger.

Derudover har det at være i feltet givet en opfattelse af pædagerne, børnene og institutionen som helhed i forhold til udelukkende brug af interview af lederne.

I følgende afsnit fokuseres der på observationens faser. Faserne vises i nedenstående skema og uddybes herefter i forhold til vores fremgangsmåde:

Fase	Formål	Observatørerne	Deltagerne
Formål	At determinere målet med observationen	Hvordan kan observationen bidrage til besvarelsen af problemformuleringen	Ikke aktive
Deltagende	At finde de mest optimale deltagere	Beslutning af relevant målgruppe (alder, køn ect.)	Findes
Kontakt	At skabe kontakt til relevant felt	Kontakter feltet	Kontakt skabes
Observatørform	At kunne observere bedst muligt	Afklarer deltagelse og gennemsigtighed med observationen	Information vedrørende observationen
Udførelsen	At indsamle relevant empiri	Observerer i feltet og tager feltnoter	Observeres (enten uvidende eller vidende)
Forlade feltet	At skilles med deltagerne på	Tager høfligt afsked med deltagerne	Observation slut

	anstændig måde		
Analyse	At analysere feltnoterne og opnå bedst muligt nytte af dem	Analysere og diskuterer feltnoterne i forhold til problemformuleringen	Roller diskuteres og analyseres
Rapportering	At benytte observationerne sammen med empiri og teori i rapporten	Skriver rapport og inddrager konklusioner og noteringer fra observationen	Bruges til at besvare problemformuleringen

I først fase afklares formålet med undersøgelsen (Kristiansen & Krogstrup, 1999: 133). I dette tilfælde er projektets formål at udforske overvejelserne bag henholdsvis valget om indførelsen og fravalget af iPads. Valget om at observere blev taget, da vi fandt det relevant både at få en forståelse og et indblik i dagligdagen i en institution samt selv at opleve institutionens fysiske rammer. Det var vigtigt for os som observatører at se, om Selmers Børnehus kompenserer for den manglende teknologi i forhold til kreativitet, og hvordan Børnehuset Sønderød sørger for at udvikle børnenes kreative evner ved hjælp af iPads. At observere i modsætning til at få givet svaret svarer til, at man kan interviewe nogen over telefon, eller man kan interviewe dem ansigt til ansigt. Sidstnævnte er som regel at foretrække, da man kan møde og se personen, hvilket giver mulighed for at aflæse ansigtsudtryk og danne sig et fagligt indtryk. Endvidere skaber observationer et overblik og en nærhed til feltet, så man selv får mulighed for at danne en forståelse for det, frem for at få det beskrevet.

En beskrivelse af institutionen i stedet for egne observationer kan give et selektivt og ensidigt syn på feltet.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at man ud fra egne erfaringer og kulturelle værdier kan have forudbestemte overbevisninger. Før observationsstudierne var vi af den overbevisning, at det er uhensigtsmæssigt at have iPads i daginstitutioner. Ved at observere børnehaven med iPads fik vi mulighed for at opleve en anden måde at bruge iPads på, end vi havde forestillet os.

I anden fase gør man sig klart, hvem der observeres (ibid.: 134). I dette projekt var det vigtigt at gøre klart, hvilken aldersgruppe der er mest relevant for projektet. Vores interesse lå i, at undersøge brugen af iPads i institutioner inden skolestart, og vores studie dækker derfor over børnehavebørn i aldersgruppen 3-6 år, da det må forventes, at brugen af iPads i denne alder er mere markant end i vuggestuer. Vi var ikke så specifikke med, hvilken alder børnehavebørnene havde, selvom det må forventes, at der er forskel på et 3-årigt og et 6-årigt barn. Grunden til, at vi ikke skelnede mellem alder, er, at vi i Børnehuset Søndersø blev sat i kontakt med den stue, hvor den tilknyttede pædagog bruger iPad'en mere end kollegerne. I Selmers Børnehus legede alle børn sammen - selv med vuggestuebørnene - så heller ikke her fik vi mulighed for at have indflydelse på de observerede børns alder. Vi havde dog på forhånd besluttet, at specielt observationen i en institution med iPads skulle være en børnehave og ikke en vuggestue, da vi mener, at børnehavebørn har bedre grundlag og tålmodighed til brugen af teknologi.

Fase tre er kontaktstadiet (ibid.). For at indsamle den nødvendige data tog vi kontakt til de institutioner, vi ønskede at observere. Dette foregik i vores tilfælde gennem observatørernes sociale netværk, som skabte kontakt mellem os som observatører og institutionerne. Ved kontaktskabelsen præsenterede vi undersøgelsens formål og vores uddannelsesbaggrund for at opnå legitimitet i det ukendte felt. For at opnå så autentiske forhold som muligt, blev det gjort klart fra starten, at der ikke burde arrangeres ekstraordinære aktiviteter for børnene i løbet af observationerne.

I den fjerde fase skal det præciseres, hvilken form for observatør man ønsker at være (ibid.: 141-142). I projektets observationsstudier forholdt vi os passivt til de aktører, vi ønskede at observere. Vi observerede altså uden deltagelse og var ikke involveret i de hændelser og situationer, der forekom. Dog var vi synlige i rummet og indgik i samtale med pædagogerne, hvilket gør os til deltagerobservatører (Szulevicz, 2015: 89).

Fase fem er selve udførelsen af observationen og interviews (Kristiansen og Krogstrup: 146). I dette projekt besvares problemformuleringen i forhold til to observationer, som begge strækker sig over et tidsrum af 2-3 timer. Dette synes tilstrækkeligt i dette tilfælde, da vi hurtigt fik et indtryk af dagligdagen i forhold til brugen af iPads og legen uden iPads. Første observationsstudie foregik i Børnehuset Søndersø. Vi måtte besøge denne institution to gange, da der opstod misforståelser under den oprindelige kommunikation, og den pædagog, vi skulle mødes med, Annemette Brix, var fraværende på den aftalte dag. Under første besøg

blev iPad'en ikke brugt, men Susanne blev interviewet og fortalte om brugen af iPads. Under dette besøg var alle fire gruppemedlemmer til stede, mens der anden gang kun var to gruppemedlemmer til stede efter ønske fra Susanne. Denne gang var der igen opstået problemer med kommunikationen, så under observationen var der kun fem børn til stede på den valgte stue på grund af ferie. Annemette var dog til stede denne gang og blev interviewet uformelt af gruppens medlemmer, samtidig med at børnenes brug af iPad'en observeredes. Når der forekom noget relevant på stuen såsom ny aktivitet, sociale interaktioner blandt børnene og information fra pædagogerne, blev dette noteret. Observationen varede ca. halvanden time.

Andet observationsstudie foregik i Selmers Børnehus, hvor fravalget af iPads er bevidst. Tre af gruppemedlemmerne var til stede. Her fik vi en rundvisning på en time, hvor vi dannede os et indtryk af institutionen og en forståelse for valget om ikke at introducere iPads eller anden teknologi. Undervejs på rundvisningen interviewedes Benthe uformelt og herefter formelt på personalestuen. Dette hjalp os med at forstå både hendes og institutionens værdier og begrundelse for standpunktet i forhold til iPads.

Undervejs i rundvisningen af begge institutioner tog alle gruppemedlemmer feltnoter. Det vigtige at notere var, hvordan børnene havde plads til at udfolde sig kreativt og på et læringsrigt niveau. At børnene har plads til at udfolde sig, må forventes at spille en stor rolle i beslutningstagen. I begge institutioner lægges der stor vægt på kreativitet. I Børnehuset Sønderød bruges iPad'en som et kreativt værktøj, mens den i Selmers Børnehus ses som en stopklods for deres opfattelse af kreative udfoldelsesmuligheder. I Børnehuset Sønderød noterede vi også, hvornår børnene brugte iPad'en og hvordan det fungerede socialt: Talte børnene sammen, var der andre børn til stede, når en brugte iPad'en, hvor længe brugte de den, var de utålmodige, var der lang kø etc. Børnene har et system, hvor de sætter et billede af sig selv på en tavle og derved sætter sig i kø til at bruge iPad'en i 10 minutter. Når et barn har brugt sine 10 minutter, skal de gøre det næste barn i køen opmærksom på det. Under anden observation i Børnehuset Sønderød førtes der en samtale om iPad'en, børnene og stuen med Annemette. Stikord til samtalen samt relevante citater blev noteret. Under dette uformelle interview opnåede vi større indblik i brugen af iPads og overvejelserne bag. I sjette fase forlades feltet (ibid.: 159). Her handler det om at afslutte besøget på en høflig og anstændig måde. Inden vi forlod institutionerne, specificerede vi endnu en gang observationens formål og klargjorde forhold som anonymisering og citering.

Den syvende fase er analysen af feltnoterne (ibid.: 159-160). Her har vi valgt at analysere ud fra den deskriptive tilgang. Dette involverer en redegørende analyse af deltagerne, rummet og hændelserne (ibid.:160). Analysen vil blive uddybet yderligere i efterfølgende afsnit.

Den ottende og sidste fase er rapportering (ibid.: 161). Her bliver feltnoterne og analysen af disse benyttet sammen med teori, empiri og vores interviews til at besvare projektets problemformulering.

2.4 Analyse af observationsstudier

Til at analysere vores feltnoter vil vi benytte os af den deskriptive analysemodel. Ifølge denne model, analyseres deltagerens handlinger, personlige historier og omgivelserne (ibid.: 161). Vi har valgt at gøre dette, da observationerne bruges til at supplere interviewene, og vi derfor finder det relevant at analysere feltet i forhold til de fysiske og sociale rammer samt institutionens værdisæt. Dette skal bruges til at belyse overvejelserne bag indførelsen eller fravalget af iPads. Vi har valgt at se på, hvordan børnene bruger iPad'en i Børnehuset Søndersø, og hvad der erstatter dette i Selmers Børnehus. Der er ikke anden teknologi, der erstatter iPad'en, da Benthe mener, at børnene lærer at bruge iPads hjemmefra. I stedet fandt vi ud af, at der bliver lagt meget vægt på børnenes kreative udfoldelse med andre materialer. Dette gøres blandt andet ved at bruge genbrugsmaterialer såsom mælkekartoner og æggebakker til kreative projekter. I Børnehuset Søndersø lægges der vægt på at bruge iPad'en kreativt. Kreativitet er et tema, der opstod i begge institutioner. Andre temaer inkluderer pædagogernes forhold til iPads, børnenes sociale interaktioner, kommunikation mellem forældre og institutionen, og udviklingen af børns kompetencer.

Under anden observation i Børnehuset Søndersø var pædagog Annemette til stede. Hun er ansvarshavende pædagog på Markstuen og går ind for iPads i børnehaven. Markstuen er den stue, der bruger iPad'en mest, da Annemette er god til bruge den og vælger at lave projekter med den i løbet af dagen. Under observationen fortalte Annemette meget om brugen af iPads i institutionen (Bilag 8: 3), som Susanne ikke vidste eller ønskede at oplyse. Samtalen med Annemette ses derfor som et uformelt interview under observationen. Dette analyseres derfor sammen med feltnoterne i forhold til ovennævnte temaer.

Observationer af børnehaverne bliver også analyseret med henblik på at nå frem til en forståelse af, hvordan iPads fungerer som en aktør på lige plan med mennesker i forhold til

Bruno Latours aktør-netværksteori. Yderligere analyseres, hvordan iPad'en kan være et forstyrrende element i Jürgen Habermas' forståelse af livsverdenen.

2.5 Kvalitative forskningsinterviews

Ovenstående studier vil blive kombineret med to forskningsinterviews med lederne af institutionerne for at opnå indsigt i overvejelserne bag henholdsvis tilvalget og fravalget af iPads. Endvidere skal et telefoninterview med Kirsten Jørgensen, chefkonsulent for Børn og Uddannelse i KL, medvirke til en forståelse af de digitale handlingsplaner.

I forlængelse af dette interview, har vi kontaktet Furesø Kommune og Hørsholm Kommune for at få svar på, om disse har stillet krav til etablering af teknologi i deres respektive kommuners daginstitutioner. Fra Furesø Kommune har vi talt i telefon med Pædagogisk Konsulent Stina Hendrup og fra Hørsholm Kommune har vi modtaget besvarelse på spørgsmål vedrørende kommunens digitale krav eller mangel på samme på daginstitutionsområdet per email fra dagtilbudschef Henrik Duus Rosengreen.

Vi har på forhånd udarbejdet en interviewguide, som indeholder spørgsmål vedrørende deres lederstilling, hvordan de blev introduceret til iPads, og hvilken betydning de har for institutionen. Det supplerende data i form af interview, kan give os bedre indsigt i betydning og overvejelserne bag valget (Kristiansen & Krogstrup, 1999: 131-161).

I projektet definerer vi kvalitative forskningsinterviews, ved følgende udsagn: "*Ved kvalitative forskningsinterviews forstår jeg interviews, hvis formål er at indhente og fortolke information om en given problemstilling, hos personer der forventes at have viden om den*" (Kristensen, 2007: 284).

I forskningsinterviews med enkeltpersoner er der to typer interviews, der begge er relevante for interviews med fagprofessionelle. Disse er dybdegående og sonderende interviews. Dybdegående interviews bliver benyttet til at få en udførlig og detaljeret viden om emnet. Sonderende interviews bruges til at opnå viden og information om emner, der kun findes begrænset viden om. I projektet benyttes en kombination af disse to. Det sonderende semistrukturerede interview til at opnå viden om et forholdsvist nyt fænomen: iPads i institutioner. Det semistrukturerede interview er anvendt med det formål, at få besvaret vores centrale spørgsmål med henblik på en flydende dialog og mulighed for opfølgende spørgsmål (Kvale & Brinkmann, 2009: 45).

Interviewguiden under interviewet med Susanne i Børnehuset Søndersø, omfattede blandt andet spørgsmål om begrundelsen for tilvalget af iPads, hvordan de anvendes og forældrenes reaktion. Under dette interview havde vi en økonomisk og sociologisk tilgang til projektet. Den økonomiske retning skulle bruges til, at vise, hvordan virksomheder markedsfører iPads til institutioner. Dette perspektiv blev fravalgt, da det viste sig, at der ikke var nogen kontakt mellem forhandler og institution. iPads'ene blev i stedet formidlet gennem kommunen og udleveret til Susanne. Vi rettede derfor problemformuleringen til at inddrage et politologisk perspektiv, da vi finder det relevant at belyse de politiske overvejelser bag og strategier for pågældende område.

Inden interviewet havde vi forberedt nogle spørgsmål og fastsat en retning for interviewet. Vi benyttede os af en deduktiv tilgang, hvor vi allerede på forhånd havde fastlagt nogle temaer. Temaerne inkluderede kreativitet, bekymringer, de politiske tiltag, fordele og ulemper. Interviewet med Susanne var en flydende dialog, hvor nye temaer kom frem (induktivt) (Thagaard, 2004: 140).

Inden interviewet førtes der en uformel samtale med Susanne under rundvisningen. Dette gjorde, at der blev opbygget en relation mellem hende og os, hvilket hjalp til at gøre interviewet flydende. Vi startede med nogle indledende spørgsmål, som tog udgangspunkt i, hvor lang tid informanten havde været leder, og om hun selv havde børn i en børnehave med iPads. Dette med henblik på at opnå indsigt i hendes baggrund. Dernæst spurgte vi ind til, hvem der havde taget beslutningen om indførelsen af iPads. Var det institutionen selv eller kommunen? Det er vigtigt for senere analyse, at vide, om det er tvang eller et bevidst tilvalg. Da vi på daværende tidspunkt havde et økonomisk perspektiv, spurgte vi ind til, hvilke virksomheder der havde solgt dem, og om de havde mødt nogle repræsentanter fra disse virksomheder. Til slut kom Susanne ind på, hvilke overvejelser hun som leder havde gjort sig i forhold til fordele og eventuelle ulemper ved brugen af iPads.

I andet interview, foretaget i Selmers Børnehus, lagde vi vores hovedfokus på, hvorfor de aktivt har fravalgt teknologien, og hvilken betydning de mener, at de politiske tiltag til digitalisering af børnehaver vil få for deres værdier og hverdag. Under dette interview blev interviewguiden kun brugt som en ramme for de spørgsmål, vi ønskede besvaret. Da informanten på forhånd besvarede mange af vores spørgsmål, fulgte interviewereren ikke guiden slavisk. Dette interview foregik som en flydende og til tider uformel samtale. Vores interviewguide består af indledende spørgsmål, som hvor lang tid hun har været leder af

institutionen, og om hendes børn selv benytter sig af iPads i hjemmet. Dette for at få information om hendes baggrund og indlede interviewet. Dernæst spurgte vi, hvorfor de havde valgt at afskaffe de skærme, som de tidligere havde haft, og om de har overvejet, om børnene kommer til at mangle tekniske færdigheder. Vi finder det nødvendigt at forholde sig kritisk og forsøge at se situationen flersidigt. Da institutionen er privat, var vi interesserede i at få svar på, hvorvidt de er berørte af den digitale strategi, og hvilke planer de har for fremtiden hvad angår digitalisering. Besvarelsen skal give mulighed for at danne sig et billede af, om den digitale strategi i fremtiden vil blive velimplementeret.

Af den kommunale handlingsplan 2011-2015 fremgår det, at børn- og ungeområdet står over for udfordringer. Da dette ikke bliver uddybet yderligere, bad vi Kirsten Jørgensen forklare hvilke udfordringer der her refereres til.

I de forskellige digitale handlingsplaner fremgår det ikke tydeligt, hvorvidt anvendelse af teknologi og teknologiske færdigheder inden folkeskolen er et krav eller blot en anbefaling. Derfor bad vi i interviewet om et konkret svar på dette. Yderligere spurgte vi, om der stilles krav til pædagogernes it-kompetencer, og hvorvidt KL selv mener, at deres digitale strategi indtil videre har været succesfuld. Disse spørgsmål supplerer rapporterne som omhandler digitale strategier inden for dagtilbudsområdet, og bidrager til en analyse af digitalisering af børnehaver.

2.6 Analyse af Interviews

Vi vil analysere vores interviews med henblik på begrundelse for til- og fravalget af iPads i børnehaver. I analysen benyttes Latours aktør-netværksteori og Habermas' begreb om systemer og livsverdenen til at forklare disse overvejelser.

Før interviewets påbegyndelse, skal man have besluttet sig for en fremgangsmåde.

(Kvale & Brinkmann, 2009: 212). Ved på forhånd at klargøre interviewets formål gøres analyseprocessen overskuelig og håndgribelig.

Meningskondensering giver mulighed for at kortfatte centrale holdninger, med henblik på at skabe en samlet helhed i et deskriptivt udsagn (ibid.: 227). Denne analyseform anvendes i projektet for at overskueliggøre det transskriberede materiale og til sidst kunne sammenfatte de pågældende temaer.

En meningskondensering består af fem trin. Først læses det transskriberede interview igennem for at danne sig et overblik over materialet. Dernæst udvælges og highlightes meningsenhederne. Temaerne udpeges ud fra meningsenhederne. Disse omformuleres så enkelt som muligt. I trin fire stilles spørgsmål til meningsenhederne med henblik på projektets formål. Sidste trin består i at forbinde de pågældende temaer til et samlet materiale (ibid.: 228). Disse fem trin er nødvendige at bruge for at kunne arbejde videre med interviewet som en tekst, hvor det efterfølgende vil blive fortolket og analyseret ud fra en teoretisk viden, man har inden for feltet.

Der lægges vægt på udvalgte temaer, som giver os et overblik over, hvilke overvejelser der ses i forbindelse med til- og fravalget af iPads. De gennemgribende temaer i projektets interviews er kreativitet, udvikling af børnenes kompetencer, kommunikation og sociale interaktioner.

2.7 Valg af teori

For at udvælge den mest relevante teori skal man først og fremmest gøre sig overvejelser om formålet med projektet. Formålet med dette projekt er at undersøge, hvilke overvejelser der forekommer ved indførelse eller fravalg af iPads. I projektet benyttes følgende teoretikere: Bruno Latour og Jürgen Habermas.

Aktør-netværksteorien af Latour bliver anvendt med det formål at beskrive de socio-materielle bånd, altså forholdet mellem børn og iPads, som anses for at være ligestillede aktører (Wamberg, 2013: 61). Latour mener, at objekter har afgørende betydning for menneskets handlen og dermed er den substans, der holder samfundet sammen (Latour, 2008: 95). Ifølge Latour har de ikke nødvendigvis en negativ effekt på mennesket (ibid.).

Habermas' teori om systemer og livsverdenen hjælper til at forstå det moderne samfund, som opdeles i to. iPad'en er en del af systemet, som implementeres i de danske dagtilbud.

Livsverdenen er ifølge Habermas styret af kommunikation, og projektet søger svar på, om teknologien fører børnene væk fra denne livsverden og ind i systemet.

2.8 Valg af empiri

Den udvalgte empiri skal sammen med det selvproducerede materiale bidrage til en flersidig besvarelse af problemformuleringen. Projektet tager udgangspunkt i følgende rapporter: "Digital velfærd - en lettere hverdag", "Effektiv og innovativ - digitalisering af den

kommunale sektor” samt “It og digitale medier er kommet for at blive”. Fælles for rapporterne er, at de har til formål at effektivisere de danske børnehaver ved digitalisering. Disse rapporter skal være med til at redegøre for de teknologiske ændringer der sker i daginstitutioner landet over.

Undersøgelsen foretaget af Børnerådet skal indgå som en del af forklaringen bag overvejelserne i fravalget af iPads i børnehaven. Med en problemstilling omkring børn og teknologi er det brugbart for projektet at fordybe sig i aktuelt empiri, hvor man kan skabe sig et billede af, hvordan situationen er i dag.

I denne rapport benyttes den kvantitative tilgang i form af statistisk materiale. Den kvantitative tilgang er med til at skabe et generelt overblik over brugen af iPads i daginstitutioner. Den statistiske undersøgelse, der bruges i problemfeltet, er med til at vise, at implementeringen af iPads i institutioner er ved at opnå større indpas.

2.9 Afgrænsning:

I projektets begyndelse forestillede vi os at gøre brug af disciplinerne økonomi og sociologi, men efter et interview med Susanne, fandt vi ud af, at der ikke er nogen kontakt mellem udbyderen af iPads og ledelsen, i hvert fald ikke i Børnehuset Søndersø. Derfor virkede det ikke relevant at diskutere markedsføringen af iPads, hvis der ikke er direkte kontakt mellem institutionerne og en sælger.

Vi valgte derfor at kigge nærmere på regeringens anbefalinger på området vedrørende digitaliseringen af daginstitutioner. Derfor beskæftiger vi os i dette projekt med teorier og perspektiver inden for sociologien og politologien.

Den observerede aldersgruppe har betydning for resultaterne. Til at begynde med var vi interesserede i vuggestuer, men fandt hurtigt ud af, at børnehaver er mere relevante at undersøge. Dels fordi børnene her er ældre (3-6 år), og det må formodes at deres motorik og tålmodighed er bedre i forhold til at lære at bruge iPads, dels fordi forventningerne om digitalisering er målrettet børns kunnen i folkeskolen, og vi derfor formodede, at der i børnehaver er mere fokus på at forberede børnene til skolestart.

Vi har valgt at afgrænse vores forskning og analyse til Danmark, da vi bedre kan indsamle empiri her. Derudover er det svært at begynde at sammenligne danske institutioner med udenlandske, da der kan forekomme andre regler for institutioner i udlandet samt andre systemer, som decideret er usammenlignelige med det danske børnehav koncept.

Grundet tidsbegrænsning har vi valgt at begrænse vores forskning til to institutioner: en med iPads og en uden, i håb om at få et repræsentativt indblik i overvejelserne. Havde vi haft mere tid, havde vi observeret flere børnehaver og flere geografiske lokationer. Dette så undersøgelsen kunne indeholde forskellige synspunkter og give flere forklaringer bag henholdsvis til- og fravalget af iPads.

3. Den teoretiske ramme

3.1 Bruno Latour - Aktør-netværksteori

I den franske sociolog Bruno Latours (1947) bog 'En ny sociologi for et nyt samfund' fremgår det, at sociale handlinger er tæt forbundet med det materielle. Spørgsmålet er, om objektet gør en forskel i den agerendes handling. Til dette svares:

“Et svar baseret på sund fornuft burde være et rungende ja. Hvis man uden at fortrække en mine påstår, at følgende handlinger - at ramme et søm med eller uden en hammer, at koge vand uden en kedel (...) er helt identisk aktiviteter, og hvis man tilføjer, at indførelsen af disse trivielle redskaber “ikke gør en forskel” (...) ja så er man parat til at sige farvel til denne ydmyge verden (...)” (Latour, 2008: 95).

Det materielle, herunder iPaden, har en betydning for barnets handlinger. Leg og læring kan udvikles gennem brugen af en iPad. Denne form for aktivitet kan ikke erstattes af en handling foretaget uden et objekt.

Latour hævder dermed, at samfundet bliver holdt sammen af den materielle stabilisering. De materielle goder, vi i det moderne samfund har adgang til, er med til at forme vores handlinger og vores liv, da de medvirker til skabelsen af de sociale bånd (ibid, 2008.: 87-88).

“(...) den stadige fordeling af sociale bånd, som vi knytter takket være tingene.” (Latour, 2006: 187).

Objekter er med til at definere og udvikle os. I forbindelse med digitaliseringen af den moderne verden er teknologi blevet en del af os. Nutidens børn bliver derfor til dels formet gennem iPads. De sociale bånd skabes gennem samspillet mellem forskellige aktører, så de skabes her blandt mennesker og teknologi. Da teknologi fylder meget i den moderne verden og i forvejen fremtræder i de fleste hjem, kan det derfor give god mening, at det også bliver en del af måden, hvorpå vi leger og lærer.

Latour betragter mennesker og ikke-mennesker som værende ligeværdige aktører.

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

“(...) der helt ønsker at afskaffe subjekt-objekt forholdet til fordel for et eksternt betragtet netværk af kræfter mellem ligestillede aktanter” (Wamberg, 2013: 61).

Der skal hermed gøres op med subjekt-objekt-forholdet, hvor iPad og mennesker i stedet skal fungere som ligestillede aktører i børnehaven. iPad'en får her sin egen eksistens.

Ifølge Latour er en enkelt enhed ikke noget i sig selv, men opnår derimod kun betydning gennem et netværk bestående af mennesker og objekter. Det giver derfor ikke mening at adskille disse enheder fra deres netværk.

Alle enheder, mennesker som objekter, kan være aktører, hvor aktør defineres som *“en hvilken som helst ting, der modificerer en given tilstand ved at gøre en forskel”* (Latour, 2008: 94).

Altså skal en aktør forstås som et menneske eller et objekt - hvad Latour betegner som et *“ikke-menneske”* - (ibid.: 95) der påvirker handlinger og situationer. I forhold til denne definition er hammeren og elkedlen fra ovenstående eksempel aktører, da objekterne tildeles en vigtig funktion i en menneskelig handling (ibid.). De objekter, der indgår i menneskers handling, er ligestillede. Om det er en iPad eller et stykke legetøj, der fremmer barnets læring, er ikke af afgørende betydning.

Netværks-teorien fungerer som et modsvar til den socialvidenskab, der hævder, at det udelukkende er mennesket, der handler (ibid.: 94). Latour mener ikke, at det materielle kun er redskaber for menneskets handling, men at det i kraft af sig selv handler (ibid.: 95). Det vigtige at se på er, hvem og hvad der handler; objekter og mennesker er altså ligestillede som aktører. Det interessante ved teorien er derfor, at objekter er blevet tildelt lige så meget opmærksomhed i sociale handlinger som mennesker (ibid.: 96). Barnet kan altså både lege, lære og indgå i sociale aktiviteter med og uden det materielle.

Objekter spiller en næsten alafgørende rolle i menneskets handling. Det være sig hverken positivt eller negativt, men snarere begge dele. En handling er sjældent udført udelukkende blandt mennesker eller objekter, men er som oftest et samarbejde mellem menneskelige og ikke-menneskelige aktører (ibid.: 95).

Det er svært at adskille de to former for aktører fra hinanden, da den ene som nævnt supplerer den anden (ibid.: 99). Ord som *“åbne for”, “opmuntre”, “tillade”, “påvirke”, “blokere”* og *“muliggøre”* er ifølge Latour en beskrivelse af, hvad objekter kan gøre for subjektet (ibid.: 95). Dog udfører de forskellige handlinger, som ikke er sammenlignelige (ibid.: 99). iPad'en åbner for læring på en ny måde. Den påvirker dagligdagen i institutionen, men samtidig kan

den også blokere og forhindre anden form for leg. Den kan ikke erstatte pædagogen, men er en del af netværket. iPads, pædagoger, børn etc. udfører derfor en såkaldt kollektiv handling, hvilket er, når heterogene/forskellige aktører mødes om en handling (ibid.: 98). I dette tilfælde kan handlingen være en leg, en historieoplæsning eller læring.

Hvad enten man vil eller ej, udfører staten handlinger i form af love og regler som berører hele befolkningen og må overholdes. Disse regler adlydes af forskellige grunde. Loven om, at man ikke må køre over for rødt, overholdes måske af nogle, fordi de ikke vil have en bøde, af andre fordi de finder det moralsk forkert at udsætte sig selv og andre for fare. Det er i grunden ikke vigtigt, hvorfor vi handler som vi gør og overholder reglerne. Det vigtige er, at de bliver det (ibid.: 100-101). En børnehave kan derfor vælge at introducere iPads, fordi den absolut skal, mens en anden gør det af fri vilje, fordi den mener, at det er en god måde at udvikle børns kompetencer på.

Som aktører vil mennesker efter en handling blive ved med at eksistere, mens ikke-mennesker mister deres "sprog" som aktører i netværket, når de er brugt.

"Det er først, når de finder deres plads, at de forsvinder af syne" (ibid.: 103).

De bliver altså usynlige og indgår ikke længere i et samarbejde med andre aktører. Som eksempel på dette tager Latour udgangspunkt i en mur, der bygges. Under processen er murstene vigtige aktører, men så snart muren er bygget, mister murstene deres funktion som aktører og er ikke længere en del af et netværk. De vil stadig være en del af muren, der er bygget, men de har ikke en aktiv funktion i et netværk med mennesker. Murerne derimod lever videre og indgår formodentlig som aktører i andre netværk, når andre mure skal bygges (ibid.: 102). Det samme sker med iPad'en, som gennem den digitale strategi bliver gjort til en "mursten" i børns udvikling. Når børnene derfor får ny teknologi eller rykker videre fra børnehaven, mister iPad'en værdi for dem. Men i princippet er teknologi blevet så stor en del af vores verden, at den højst sandsynligt altid vil spille en rolle. Har et objekt mistet sin interesse, kan denne dog genfindes af den uvidende bruger (ibid.: 104); for eksempel et gammelt stykke teknologi, der benyttes af en anden person, eller en iPad, som benyttes af en pædagog, der ikke har kendskab til den i forvejen.

3.2 Jürgen Habermas - livsverden og systemer

I den følgende teoriafklaring skal der gøres opmærksom på, at Habermas indgår i en række af teoretikere, som beskæftiger sig med livsverden og systemer. Der forekommer derfor

elementer, som har sin oprindelse fra de øvrige teoretikere, fra hvilke Habermas bygger sin teori.

Ifølge Habermas lever vi efter to principper i det moderne samfund, livsverdenen og systemer. Disse spiller som modsætninger forskellige roller i samfundet. Systemer er samfundet set fra et økonomisk og politisk perspektiv, det handler om at opnå legitimitet og finde sin plads inden for delsystemerne. Livsverdenen derimod refererer til sociale relationer bygget på kommunikation (Habermas, 1975.: 24-25).

Ved den sociale integration forstås, at talende og handlende subjekter er samfundsmæssiggjort. Dette system optræder under et livsverdens-aspekt (ibid.: 24). Med afsæt i den kommunikative handling er livsverdenen ikke en privat sfære, men derimod intersubjektiv (Habermas, 1981: 299). Børn opbygger sociale færdigheder gennem leg med andre.

Det handler ikke om at lukke sig inde og fokusere på sig selv, men at inkludere andre og indgå i det sociale sammenhold. Man udvikler herigennem sociale kompetencer og respekt for andre mennesker. Set gennem livsverdenen bygger samfundet på værdier. Systemer begrænser os, da handlinger afhænger af social integrationen. Det er altså det sociale og kommunikative, der danner os og vores liv snarere end penge og magt (Habermas, 1975.: 24). Ifølge livsverdens-aspektet bør teknologi derfor ikke spille en stor rolle for børn, da det er de sociale kompetencer, der vægtes. iPad'en ses som en forhindring for at skabe sociale relationer, hvilke er vigtige, da samfundet er bygget op om dette.

Alligevel overfører videnskaben, herunder de tekniske fremskridt, informationer til den sociale livsverden (Habermas, 2005: 85). Livsverdenen, som styres af kommunikativ handling, påvirkes altså af teknologien, som overfører dens værdier. iPad'en, som er et produkt af de teknologiske fremskridt, bliver inkluderet i sociale grupper livsverden. For eksempel i børnehaver, hvor iPads i højere grad indgår i børnenes sociale interaktioner gennem leg og læring.

Livsverdenen er symbolsk struktureret af kultur, samfund og personlighed. Kultur dækker over den formidlingen af viden, som baseres på subjektive fortolkninger. Samfund beskrives som ordninger hvorved solidaritet opnås gennem tilknytningen til sociale grupper.

Personlighed er imidlertid kommunikative færdigheder som danner et individ gennem gensidig forståelse. De materielle strukturer i livsverdenen er individers handlen (Habermas 1981: 308).

I en given situation er andre situationer irrelevante (ibid.: 288-289). Når et barn sidder og leger med en iPad, er legoklodser irrelevante. Det er heller ikke relevant for barnet på det givne tidspunkt, hvad der serveres til aftensmad. Det relevante for barnets handlinger er, hvad der indgår i den gældende situation. Situationsrelevante udsnit fra livsverden derimod beskriver skiftet i temaer, der kan opstå under situationer (ibid.). For eksempel kan det være, at barnet skal spise aftensmad og derfor må lægge iPad'en fra sig. Derved ændres barnets handling. Havde barnet tænkt sig at åbne en ny app for at starte et spil, ændres der her ved handlingen, da aftensmaden er serveret, og barnets handling skal tilpasses den nye situation. Ved anskaffelsen af iPads er der også tale om teknologien som et tema, men vil to børn bruge den på samme tid, opstår der et nyt tema og et nyt handlingsforløb. Det samme sker, hvis en forælder er utilfreds med brugen af iPads i børnehaven. En situation og efterfølgende handlinger afhænger derfor af forudgående handlinger. Havde iPad'en ikke været i brug, var forælderen ikke blevet oprevet. Omvendt var andre forældre måske blevet utilfredse, hvis institutionen fravalgte iPads.

Måden, hvorpå subjekter integreres i samfundet, har ændret sig med tiden - højst sandsynligt grundet den teknologiske udvikling. Hvor det før i tiden var det sociale og kollektive, der integrerede os i samfundet, er det i den moderne verden systemer, eller hvad Émile Durkheim kalder "arbejdsdeling" (Habermas, 1981: 277). Systemer findes sideløbende med og samtidigt i modsætning til livsverdenen. Habermas gør brug af Durkheims definition til at forklare samfundssystemer. De beskrives her som funktionelt differentierede samfund med et sæt organer, hvilke har specifikke roller eller arbejdsdelinger. Organerne afhænger af et større organ, hvilket påvirker alle under-organerne. Disse påvirker dog også det centrale organ, så der opstår en gensidig afhængighed (ibid.: 276). Det centrale organ kan ses som staten og de resterende organer som kommuner, børnehaver etc. Organerne har skal-værdier, og ændres funktionen af organismen eller selve organismen, sløres systemets identitet. Der er en udefinerbar grænse for, hvor meget disse værdier kan svinge, før systemet nedbrydes (Habermas, 1973: 22-23). For eksempel er det op til det medicinske system at erklære en patient syg eller rask og op til det juridiske system at skelne mellem lovlige og ulovlige handlinger. Det er her systemernes skal-værdi at behandle sager indenfor deres arbejdsområde. Er en patient rask, har denne derfor ingen plads i det medicinske system længere. Ligeledes er det en børnehaves skal-værdi at passe og udvikle børn. Så snart

børnene starter i folkeskole, eller af anden grund forlader børnehaven, falder de da udenfor institutionens ansvarsområde og mister deres rolle i organet. Dette er del af Nikolas Luhmanns - en anden stor inspiration for Habermas i forhold til systemteorien - bidrag til teorien. Han bekræfter den gensidige afhængighed mellem delsystemer eller organer og understreger, at de alle er lige vigtige inden for deres specifikke område. For eksempel kan politikerne ikke bruge deres magt til at erklære nogen rask eller til at passe børnehavebørn. Systemerne er derfor differentierede, men alle underlagt samme love og har samme "chef" i form af den centrale organisme - nemlig staten (Hagen, 2013: 417-419).

Selvom Selmers Børnehus er en privat institution, er den underlagt samfundets love og regler og hermed også statens beslutninger. Det er op til institutionerne at passe børn, men op til staten at regulere overordnet på området. Dette har de gjort ved at udvikle handlingsstrategi vedrørende digitalisering.

Der bør ikke udelukkende skelnes mellem et samfund baseret på kollektiv bevidsthed og moral og et markedsorienteret samfund baseret på økonomi og arbejdsdeling. Ved sidstnævnte samfund findes også værdier og moral. Denne samfundsmæssige solidaritet sikres i systemer gennem værdier. Disse opstår gennem kollektiv bevidsthed og moral, som ikke kan erstattes af markedet og penge (Habermas, 1981: 277). Derfor kan systemer ikke udelukkende betragtes som værende kyniske, men der er en vis arbejdsdeling, som adskiller de forskellige organer. Selv med indførelsen af iPads er der altså stadig en vis moral som reflekterer den enkelte institutions standpunkt på området. En børnehave finder det måske acceptabelt, at børnene udelukkende leger med iPads grundet bestemte værdier, mens en anden finder det yderst uacceptabelt og lader kun børnene bruge iPad'en i selskab med en pædagog.

4. Overvejelser bag digitalisering af børnehaver

4.1 Digitale strategier på dagtilbudsområdet

Følgende afsnit vil redegøre for to digitale strategier, en fællesoffentlig: "Digital velfærd - en lettere hverdag" og en kommunal: "Effektiv og innovativ - digitalisering af den kommunale sektor". Sidst i afsnittes redegøres for rapporten "It og digitale medier er kommet for at blive" som er en kortlægning af digitale redskaber på dagtilbudsområdet.

Danske kommuner har sammen udarbejdet en fælleskommunal digitaliseringsstrategi for årene 2011-2013 "Effektiv & innovativ - digitalisering af den kommunale sektor". Visionerne bag denne strategi er:

- at skabe bedre resultater for færre ressourcer
- forbedre kommunikation mellem hjem og institution
- at udvikle de digitale kompetencer
- øge børns læring
- at alle ledere og medarbejdere skal have kompetencer til at udnytte teknologien på deres fagområde

Da kommunerne er bekendt med, at danske børn allerede inden de starter i skole, har erfaring med brugen af it, er opgaven at denne parathed udnyttes for at skabe større udbytte af folkeskolen.

På dagtilbudsområdet er formålet med strategien at frigøre personaleressourcer til primære arbejdsopgaver såsom pasning og udvikling af børn. Samtidig skal forældre føle sig bedre orienteret og inddraget i børnenes hverdag i institutionen (KL, 2011: 17-18).

"Digital velfærd - en lettere hverdag" udviklet af regeringen, KL og Danske Regioner for årene 2013-2020 har fokus på at øge brugen af digitale læremidler i folkeskolen. I dagtilbuddene skal erfaringer med digitale medier som pædagogiske redskaber, øge børns trivsel og læring. Her skal iPad'en indgå i barnets daglige gang på institutionen på lige fod med andre redskaber som modellervoks og sanglege. Yderligere skal kommunikationen mellem forældre og ansatte forbedres. (Regeringen, KL & Danske Regioner, 2013: 16-17).

"It og digitale medier er kommet for at blive" er en kortlægning af digitale redskaber på dagtilbudsområdet, som udspringer af regeringen, KL og Danske Regioners fællesoffentlige strategi for digital velfærd 2013-2020, som der er redegjort for i ovenstående. Denne har som mål at:

- ansatte i dagtilbud skal have et grundlæggende kendskab til tablets
- pædagoger evner at anvende digitale redskaber som understøttelse til deres arbejde
- forældre er i stand til at afkrydse fravær og indkrydsning elektronisk
- forældre får kortere informationer digitalt
- sikre dokumentation af pædagogiske læreplaner

- sikre de ansatte nem adgang til at dele data med kollegaer og eksterne fagpersoner (Rambøll Management Consulting & Implement Consulting Group, 2014: 11-12).

4.2 Digitalisering af børnehaver

Rapporten 'It og digitale medier er kommet for at blive' udspringer af regeringen, KL og Danske regioners handlingsplan 'Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi'. De digitale strategier er udviklet til dagtilbudsområdet med det formål at anvende teknologi til at optimere børns kompetencer og samtidig effektivisere de pædagogiske ressourcer (KL, 2011: 18). Kirsten Jørgensen udtaler:

“(...) det handler om, at man digitalt har nogle helt andre, kan man sige, hjælpemidler både med hensyn til kommunikation på dagtilbudsområdet ... I den oprindelige digitaliseringsstrategi handlede det kun om kommunikation kan jeg huske. Og på skoleområdet handlede det om hele læringsiden og kommunikationen med forældrene. Og det har også vist sig senere, at det kan digitaliseringen hjælpe os med. Så det bliver mere effektivt.” (Bilag 3: 1).

Hun ser altså positivt på digitaliseringen, som skal bidrage til bedre læring og kommunikation mellem institutionerne og forældre. Dette strider imod PISA-undersøgelsen foretaget i 2012, som viser, at folkeskoleelever med adgang til iPads i hjemmet klarer sig dårligere end de elever uden (Bjørnager, 2013).

Hvorvidt iPads skaber en bedre kommunikation mellem forældre og institution er der delte meninger om, hvilket vil fremgå i følgende afsnit.

Teknologien er blevet en stor del af den moderne verden, og det anbefales derfor, at den også introduceres i diverse dagtilbud: *”Man anbefaler stærkt at bruge digitale redskaber (...) der er et uudnyttet potentiale, så de daginstitutioner der ikke er med dengang de lavede afdækningen, de vil have gavn af at være med”* (Bilag 3: 2).

Kirsten Jørgensen mener, at de institutioner, der fravælger teknologien, vil falde bagud, da de ikke får udnyttet det potentiale, der medfølger. Potentialer som effektivisering af kommunikationen og læring (Bilag 3: 1).

Selvom rapporten udkom i 2011, hvori målene og potentialet ved teknologiske redskaber fremgår, er det endnu ikke alle børnehaver, der er enige og parate til at indføre iPads som en del af deres dagligdag (Bilag 2). Udbyttet ved brug af iPads er et omdiskuteret emne blandt eksperter.

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

Lina Thieden, direktør for Børn, Kultur og Sundhed med ansvar for Center for Skoler og Dagtilbud, fortæller til Professionshøjskolen UCC, at iPad'en giver nye muligheder for barnets udvikling:

“(...) Med de digitale medier kan turen i skoven leve videre og bruges konkret til at udvikle børnene, så det understøtter læreplanerne fx i forhold til sprog og social udvikling.

Og det vel at mærke uden at det går ud over børnenes behov og muligheder for at udvikle fx sanser og motorik (...)” (Søndergaard, 2012).

Psykolog Camilla Carlsen Bechsgaard mener derimod, at iPad'en hæmmer barnets basale evner. Teknologien overflødiggør barnets fantasi, da alt er givet på forhånd, og der skabes dermed ikke kontakt til omverdenen. (Bechsgaard, 2014). iPad'en er altså ifølge Bechsgaard ødelæggende for livsverdenen, som er intersubjektiv. Hun mener, at barnets behov for at indgå i forskellige kommunikative handlinger mindskes, da alt ligger klar på skærmen: *“Der er ikke brug for at hente hjælp hos/diskutere med mor eller søskende, når noget skal findes, laves eller sættes sammen (...)” (ibid.).*

Teknologien er nu blevet så stor en del af det moderne samfund, at pædagoger undervises i, hvordan den anvendes: *“Det er der jo nu i pædagoguddannelsen, de skal simpelthen i pædagoguddannelsen bruge digitale redskaber” (Bilag 3: 2).*

Om der skal tilbydes kurser til de i forvejen uddannede pædagoger, er op til den enkelte kommune (ibid.). Dette betyder, at der må være forskel på, hvor kompetente pædagogerne er i diverse kommuner. Evnerne til at kunne bruge iPad'en som et læringsrigt og kreativt element kan altså afhænge af, om pædagogen er nyuddannet og dermed er blevet undervist i anvendelsen. Ved at pædagoger under deres uddannelse skal lære at håndtere iPads (**Bilag 3: 2**) har den allerede her fået en aktørrolle. Den får en plads som aktør i uddannelsessystemet og bliver en vigtig del af pædagoguddannelsen, da det må forventes, at it-færdigheder er et krav ved afsluttet uddannelse.

KL tilbyder ikke efteruddannelse til pædagoger på arbejdsmarkedet. Dette er op til kommunerne eller institutioner selv at træffe afgørelser om. Kirsten Jørgensen tilføjer i denne sammenhæng:

”Men vi ved, at det giver faktisk meget, hvis man bliver oplært i det miljø, man er i, frem for at man kommer ud af huset på kursus og kommer tilbage, og så gør man, som man gjorde før. Der er det faktisk bedre, hvis man kompetenceudvikler sig selv, mens man er på arbejdspladsen” (ibid.: 3).

Hun anbefaler altså, at pædagogerne uddanner sig på deres respektive arbejdspladser for at undgå, at de falder tilbage i en bestemt rutine efter at have været på eventuelt kursus.

Graden af digitalisering i børnehaverne er forskellig fra kommune til kommune, fortæller Kirsten Jørgensen: *“Altså der er forskel på, om det er et centralt krav, eller det er et krav, kommunen har stillet op. Kommunen kan jo have lavet en digitaliseringsstrategi, hvor det er et krav.”*(ibid.: 2).

Der er ikke noget krav fra KL eller regeringen om, at daginstitutioner skal bruge teknologi. Derimod kan den enkelte kommune selv udvikle en strategi eller et krav om implementeringen af iPads i de omfattede daginstitutioner.

Det kan altså ske, at der vil ses en forskel i børnenes kendskab til teknologi inden folkeskolen, afhængigt af hvilken kommune de bor i. Da der ikke er noget lovmæssigt krav vedrørende digitalisering, og den enkelte kommune udvikler regler, som måske yderligere kan tolkes af den enkelte institution, som udvikler sin egen strategi, kan der forekomme forskelle på børnenes færdigheder. For nogle børn kan iPad'en eller anden teknologi spille en rolle i institutionens netværk af leg og læring, mens andre børn vil opleve, at teknologien ikke er til stede. Ved indskoling vil der da være forskel på børnenes kompetencer, medmindre kommunen fastlægger en overordnet række krav, som omfatter samtlige institutioner i kommunen.

KL's rolle i digitaliseringen af børnehaver er, at igangsætte projekter og informere kommunerne om, hvad der efter deres overbevisning er det mest hensigtsmæssige (ibid.: 3). Selvom det er op til den enkelte kommune at beslutte om der skal stilles krav til indførelse af teknologi, opfordrer KL daginstitutioner til at indkøbe og bruge iPads (ibid.: 2). KL har kun udviklet en strategi og har hverken intentioner om at gøre teknologi til et krav eller at efteruddanne pædagogerne (ibid.: 2-3). Selvom KL og regeringen er de centrale organer (systemer), har de ikke valgt at udvikle en lov vedrørende digitalisering. Kirsten Jørgensen har ikke nogen idé om, hvorvidt det kommer i fremtiden, men det lader ikke til, at det er noget, der er på vej, eftersom hver kommune selv tager teknologien til sig og udvikler sine egne strategier (ibid.: 2).

Kommunerne og KL er systemer, som kan forårsage en distancering fra livsverdenen, hvis implementeringen af iPads bliver et lovmæssigt krav, da teknologi kan tolkes som tilhørende systemet. Forskellige måder at bruge iPad'en på kan dog lægge sig op ad livsverdenen. For eksempel kan den bruges som et socialt værktøj til fælles lege i børnehaven eller til at spille

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

musik for alle børnene. På denne måde bliver den et objekt, der tjener på lige fod med mange af de andre objekter, der findes i børnehaven.

Kirsten Jørgensen udtaler i forbindelse med spørgsmålet om børns teknologiske kompetencer, at indførelsen af iPads i dagtilbud, kan være med til at bryde den negative sociale arv.

"Men der er ingen tvivl om, at vi jo ved, at det kan være med til at bryde den negative sociale arv. Fordi hvis man ikke tager fat i teknologiske værktøjer i daginstitutionerne, så stiller du de børn, der kommer fra hjem uden teknologi, dem stiller du dårligere, når de starter i skole" (ibid.: 2).

Børn, der kommer fra hjem uden mulighed for brug af teknologiske redskaber, kommer ikke til at mangle it-kompetencer ved skolestart, hvis de introduceres for disse i dagtilbuddet.

Kirsten Jørgensen tilføjer, at: *"på den måde kan man sige, at der er et etisk udviklingsmæssigt krav, men der er ingen lovgivningsmæssige krav"* (ibid.). Da hun mener, at kommunerne er bevidste om de muligheder, teknologien medfører, forudser hun, at flere vil udvikle digitale strategier på daginstitutionsområdet (ibid.). Det vil sige, at danskerne fremover vil kunne forvente en øget digitalisering og formentlig større forventninger til teknologiske kompetencer på uddannelsesområdet, selvom Kirsten Jørgensen gør det klart, at der endnu ikke stilles krav til dette. Hun har en forventning om, at alle danske børnehaver inden længe vil have indført tablets: *"Og der er ingen tvivl om, at bølgen bliver ved. Så inden du ser dig om, så er det i alle daginstitutioner"* (ibid.: 2).

Selvom Kirsten Jørgensen mener, at teknologien i daginstitutioner kan medvirke til at nedbryde den negative sociale arv, skal man være opmærksom på, at ikke alle kommuner har de samme økonomiske ressourcer til rådighed (Flensburg, 2013).

Indtil videre mener hun, at de digitale handlingsplaner har været en succes.

"Hvis du tager et dagtilbudsområde (...) så havde vi et netværk i 2012, tror jeg, med 14 kommuner omkring læring i dagtilbud understøttet af it. Og på en eller anden måde er det fra det tidspunkt, det for alvor er rykket i dagtilbud, så det er jo få år vi snakker om og det er jo gået utrolig stærkt" (Bilag 3: 3).

Der er altså forekommet et ryk i digitaliseringen af daginstitutioner siden 2012, kun et år efter at KL's handlingsplan for kommunerne udkom. Kirsten Jørgensens bud på dette er, at det er *"tabletten, der har hjulpet, da den er så nem at gå til"* (ibid.: 3). iPad'en er nem for børn at finde ud af, mener gadgetekspert og redaktør på TV2's hjemmeside Beep.tv.dk, David Guldager, i en artikel af Søndagsavisen. Han påpeger at, i og med at den har en stor skærm (i

hvert fald i forhold til en telefon), og touch-funktionen er overskuelig, og da man bare skal klikke på den app/det ikon, man ønsker at åbne, gør det den brugervenlig for børn, som ifølge David Guldager er superbrugere af produktet (Ohmsen, 2010).

4.3 Overvejelser bag indførelsen af teknologi i Børnehuset Søndersø

I Furesø Kommune, som Børnehuset Søndersø tilhører, er der ikke noget krav om brugen af iPads i daginstitutioner fra kommunens side. Alle børnehaver i kommunen har dog fået udleveret en iPad – ingen har takket nej. Selvom digitaliseringen ikke er et krav, udtaler pædagogisk konsulent for Furesø Kommune, Stina Hendrup, at *"man kan jo godt sige, at det er et krav, siden ingen har takket nej til dem"* (Bilag 5: 1). Det lader dog til, at Susanne har en anden opfattelse af kommunens opfordring: *"Altså vi kunne ikke sige nej til at arbejde med det digitale medie. Det kunne vi ikke, for det skulle vi"* (Bilag 1: 2).

I Børnehuset Søndersø er implementeringen af iPads vellykket. Susanne Frølund oplever iPad'en som et kreativt, læringsskabende og kompetencegivende redskab. I børnehaven lægges der vægt på, at alle stuerne har en iPad, hvilken både har en praktisk og en kreativ funktion.

Fællesskab og læring er for Susanne to vigtige elementer i institutionen. Hun mener, at brugen af iPads kan fremme begge dele. *"Men altså i den øvrige tid, der er der jo styring på børnenes læring – at de er inddragede. Det kunne I jo se på filmene¹, at der er alle børn på stuen jo inddragede i at bruge iPads og være en del af det"* (Bilag 1: 4). iPad'en er for Susanne et kreativt redskab, der kan bidrage til barnets læring og styrke de sociale kompetencer. De lærer at arbejde sammen om et projekt og kan i forbindelse med fortællinger og deres film søge informationer på iPad'en.

Selvom iPad'en skal give barnet adgang til sociale fællesskaber, oplever Susanne også, at den kan øge koncentrationsevnen: *"(...) de kan sagtens lukke af. De lukker af for det andet og så er det kun de her tre der sidder og gør det her"* (ibid.). iPad'en giver dermed også mulighed for fordybelse. Susanne ser tit flere børn sidde sammen omkring en iPad, dybt koncentreret og uden sans for deres omgivelser (ibid.). Dette betyder også, at børnene isolerer sig fra fællesskabet, da Susanne oplever, at det lukker af for omverdenen. iPad'en lader her barnet bevæge sig væk fra virkeligheden og den sociale livsverden og ind i et lukket rum.

¹ Børnene laver kortfilm med iPad'en. Her opstiller de selv kulisser, laver manuskript og filmer.

I Børnehuset Søndersø har de valgt at placere iPad'en i et separat rum fra, hvor det resterende legetøj er. Vil man bruge iPad'en, skal man derfor isolere sig i et andet rum, ude af syne for de andre børn. Til dette forklarer Annemette Brix, pædagog på Markstuen og såkaldt superbruger² af iPads i Børnehuset Søndersø, at: *"iPad'en står helt bevidst i et andet rum for at sikre ro og plads til fordybelse, og for at sikre at den heller ikke skaber forstyrrelse for andre børn, der leger i de andre legezoner"* (Bilag 7: 1). Det er altså af hensyn til alle børnenes velbefindende, at iPad'en rykkes ind i et andet rum, selvom barnet da isoleres. Meningen er dog ikke at isolere, men at give barnet plads til at være sig selv og fordybe sig i spillet og sin alene-tid: *"I det hele taget er der i al vores indretning af stuerne, taget hensyn til at der skal være plads til fordybelse og en minimering af unødvendig forstyrrelse"* (ibid.). Der sker her en distancering fra livsverdenen og det sociale. Børnene opfordres til at sidde alene med iPad'en og tage en time-out fra de andre børn. Objektet tildeles altså en anden status, end det andet legetøj i institutionen. Den får sit eget liv og sit eget personlige netværk, som ikke blander sig med andet legetøjs netværk. Handlingen med iPad'en bliver en isoleret leg, som ikke er magen til de netværk og sociale bånd, der skabes med det andet legetøj i et andet rum.

"iPad'en giver børnene en time-out, hvor de har tid til at være sig selv" (Bilag 8: 4), mener Annemette som er meget tilfreds med, at institutionen har fået iPads. En af begrundelserne er, at den er mere mobil end en stationær computer, som var, hvad der brugtes til at vise billeder og søge svar på børnenes spørgsmål førhen (Bilag 1: 5). I modsætning til dette scenarie giver iPad'en mulighed for mobilitet. Den kan let indgå i forskellige sammenhænge, da den ikke er bundet til en bestemt fysisk placering. Dette betyder, at iPad'en kan tages med ud af huset og bruges kreativt i forskellige omgivelser. Pædagogerne kan for eksempel arbejde med iPad'en til at tage billeder af naturen, som udstilles på væggene på stuerne. Susanne forklarer, at børnene under diverse udflugter selv bruger iPad'en som et kamera, hvilket resulterer i en masse fotografier af det, der i det pågældende øjeblik fanger barnets interesse. Børn er impulsstyrede, og der kommer derfor nogle interessante billeder ud af projekterne, som giver et indblik i børnenes verden og fantasi. iPad'en bruges her som en vigtig aktør i det netværk, som omhandler børnenes kreative udfoldelse. Den virker som dokumentation for børnenes fantasi og tankegang. iPad'en er derfor ikke ligegyldig i netværket. Det er også vigtigt, hvilket

² Folk som er specielt gode til at bruge iPads (eller andet produkt relevant for et givet felt) (Ordnet).

objekt der her bruges. En dukke kan ikke bruges til at tage billeder, så iPad'en som objekt spiller en essentiel rolle i sammenhængen. iPad'en er ifølge Susanne et kreativt redskab, som medvirker til at danne rammerne for læringen i institutionen. Mobiliteten skaber større mulighed for frit at kunne bevæge sig med iPad'en i forhold til tidligere, hvor man skulle ind på hendes kontor og sidde ned for at bruge den stationære computer. Dette er en del af systemernes effektivisering. Med moderniseringen og digitaliseringen er folk altid på farten og har ikke meget tid. Snakken om iPad'ens mobilitet hentyder til, at dette også er nået ned på børnehaveniveau. Der spildes for meget tid på at sidde ved en computerskærm, så iPad'en bruges som en hurtigere løsning.

Strategien for digital velfærd sætter øget fokus på kommunikationen mellem forældre og børnehaven; *“it skal lette kommunikationen mellem forældrene og de ansatte i dagtilbud”* (Regeringen, KL & Danske Regioner, 2013; 16). Samtidig skal strategien kunne bidrage til *“(…) at få forældrene til at føle sig bedre orienteret og inddraget i deres børns dag i institutionerne”* (KL, 2011; 18).

Det er kommunernes hensigt at øge kvaliteten i børnehaverne via teknologi. Dette skal gøres ved, at blandt andet iPads skal gå ind og erstatte pædagogen på visse områder. *“(…) at frigøre personaleressourcer til den primære arbejdsopgave med pasning og udvikling af børn i børnehaver”* (ibid.). Disse ressourcebesparelser mærkes i børnehaven, hvor Susanne i den forbindelse udtaler:

“Det at vi har fået infoba, som er et kommunikationssystem mellem forældre og os, sikrer jo en større effektivitet og vi får noget tid til rådighed. (...) vi kan kommunikere mere effektivt end før. Før, der blev vi forstyrret ved, at de ringede.” (Bilag 1: 1).

iPad'en skaber potentiale for bedre kommunikation mellem institutionen og forældrene, ved at forældrene hele tiden kan følge med i dagligdagen i børnehaven.

Indførelsen af iPads har altså for institutionen medført en besparelse af de i forvejen knappe tidsmæssige ressourcer (Bilag 8: 2). Forældrene har nu efter etableringen af iPads mulighed for at følge med i barnets daglige gang i institutionen, uden at forstyrre pædagogens arbejde. iPad'en ses her som værende et positivt element, da den i Børnehuset Sønderød gør, at kommunikationen effektiviseres. Den anvendes dermed som et redskab til at dokumentere børnenes dag og formidle information direkte til forældrene. Kommunikationen foregår nu i høj grad gennem teknologiske midler (Bilag 1: 1). Det kommunikative element passer ind i livsverden, men digitaliseringen og effektiviseringen af dette, gør at det samtidig distancerer

sig fra selvsamme verden. Der er ikke nogen fysisk kontakt mellem forældre og pædagoger, hvilket i denne institution opfattes som noget positivt, da pædagogerne sparer tid.

Kontakten mellem forældre og pædagoger ved aflevering og afhentning er også minimal. Afkrydsningen foregår via iPads, hvor forældrene selv sørger for at sætte kryds ved deres barns navn. Susanne fortæller, at ikke alle forældre modtog det nye afkrydsningssystem lige godt:

“Altså vi har haft et par enkelte som syntes, at det ikke var deres opgave at krydse børnene ind og ud for eksempel. At det skulle de ikke gøre. Men jeg tror, at vi er ovre det. Altså, vi løser alt i dialoger.” (Bilag 1: 2).

Annemette bekræfter, at nogle forældre var skeptiske eller negativt indstillede i starten, men at der ikke er noget problem nu. Forældrene lader til at være glade for at modtage billeder og forholder sig ellers neutralt til iPad'en (Bilag 8: 4). I denne børnehave har systemet dermed overtaget livsverdenen, da det ikke længere er kommunikationen, der er det afgørende i denne situation. iPad'en har også overtaget den menneskelige handling, og den kan dermed betragtes som en aktør på lige fod med pædagogen i et netværk, hvor pædagogen bliver overflødig.

Annemette mener, at institutionen kan lære børnene *“(...) at have en kritisk tilgang til mediet som brugere, gennem at arbejde med det og gøre deres egne erfaringer med det”* (Bilag 7: 1). iPad'en menes altså at give børnene bestemte kompetencer. Disse kompetencer er specielle for institutionen, som ifølge hende kan *“tilbyde noget de (børnene, red.) ikke kan få derhjemme”* (Bilag 8: 4). Det er derfor en skam, at ikke alle pædagoger bruger den lige flittigt: *“Det er synd, at de andre stuer ikke bruger den lige så meget”* (ibid.: 3). Hun mener, at det er, fordi mange af pædagogerne ikke er komfortable med teknologien. De er bange for, at børnene ødelægger iPad'en, selvom den er pakket ind i et børnevenligt beskyttelsesetui. Dette skaber et problem i forhold til Latours netværksteori, da iPad'en – objektet – indgår i et netværk med mennesker. Objekter er med til at fuldføre menneskers handlinger, så hvis børnene ikke får lov til at bruge iPad'en, kan den ikke indgå i et netværk med dem (Latour, 2008: 95).

Ved at de andre stuer ikke bruger den så meget, synes Annemette, at børnene går glip af noget i forhold til Markstuen. De andre børn er så at sige uheldige, at de ikke er på stuen med bedst udnyttelse af iPad'ens muligheder:

Line Mathilde Møller Pedersen studie, nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

”Det drejer sig om at skabe i fællesskab, film, historier, fotografier og ikke til passivt bare at se film eller spille spil på. (...) Når der spilles spil, foregår det i et fællesskab, hvor alle er velkomne til at byde ind. I helt særlige tilfælde, til børn med særlige behov som f. eks. autisme, ADHD eller særligt sensitive børn, kan den bruges af barnet alene, til at barnet kan finde ro i sig selv” (Bilag 7: 1).

Op til indførelsen af iPads, var nogle af pædagogerne skeptiske og har altså ikke taget den ligeså meget til sig, som Annemette. Susanne lader dog ikke til at være opmærksom på dette. *”(...) og pædagogisk kan jeg jo se, at pædagogerne i hvert fald har taget den til sig og laver rigtigt mange ting på den og har inddraget børnene også”* (Bilag 1: 1).

Annemette ser dog, at hendes system og måde at implementere iPad'en på smitter af på de andre stuer, som i højere grad benytter den. Måden, hvorpå hun bruger den, er, at børnene kan sætte deres billede på en kø-tavle. Børnene får hver 10 minutter til at spille på iPad'en, før det er det næste barns tur. Børnene er ifølge Annemette gode til at hente det næste barn i køen, når de 10 minutter er gået. De må dog først bruge iPad'en, efter der er spist frugt omkring kl. 14. Inden da er det kun pædagogerne, der må bruge den, og dette er børnene helt afklarede med. Dette er en fælles politik for institutionen (Bilag 8: 1). Hvordan børnene bruger den, er dog op til den enkelte pædagog, da der ikke er nogen faste regler for brugen: *”Vi må bare være kreative, vi må bruge den til alt det vi overhovedet kan finde på at bruge den til, og så skal vi dele den viden med hinanden”* (Bilag 1: 3). Annemette lader til at være den pædagog, der deler mest viden, da hun bruger den mest. Der opstår dog en fejl i kommunikationen, da Susanne mener, at pædagogerne styrer, hvordan iPad'en bruges, og Annemette fortæller, at børnene bestemmer meget i forhold til iPad'en. Børnene skal selv styre, hvis tur det er, og hvor længe det enkelte barn sidder med iPad'en. De bestemmer også selv, hvilke apps de vil bruge. Dog fortæller Annemette, at de i institutionen forbyder børnekanalen Ramasjang, da børnene brugte den til at se fjernsyn, hvilket ikke accepteres i børnehaven (Bilag 8: 4). Derudover vælger børnene, hvilke apps der hentes ned, og der bliver ikke lagt vægt på, at disse skal være læringsapps, da Annemette forklarer, at mange af de apps, der findes til børn har et læringselement. Hun mener, at børnene er gode til selv at styre brugen af iPad'en, og at de er glade for den (ibid.: 3).

iPad'en bruges altså som et underholdningselement. En af de ting, den bliver brugt til i institutionen, er under historieoplæsning. Susanne fortæller, at hvis der for eksempel læses en historie højt om den nordiske mytologi, kan pædagogerne finde billeder og vise dem til

børnene. Susanne mener ikke, at dette går ud over børnenes fantasi (Bilag 1: 3). I Børnehuset Søndersø behøver børnene altså ikke længere at danne sig deres egne billeder, da de bruger iPad'en til at vise, hvordan de figurer, der optræder i historierne, ser ud (Bilag 8: 5) Hvis barnet tilbringer meget af sin tid på en iPad, kan det give en fjern virkelighedsopfattelse. Under en udflugt til Den Blå Planet, oplevede Marianne Robrahn, pædagog i Børnehuset Søndersø, at børnene swipede med fingeren hen over akvariets glas (ibid.: 1). De kunne altså ikke kende forskel på, hvad der er virkelighed, og hvad der ikke er. Objekter har forskellige formål, tilpasset handlingen. Der sker her en misforståelse af, hvad objektet og dets formål er. Barnet tror, at glasset i akvariet er en digital skærm, der kan skifte billede.

Trods underholdningsformålet holder Annemette fast i, at iPad'en også er et læringselement, som skal bruges med måde: *"I børnehaven er den ikke en 'pasningstingest' men et, i ordets egentlige forstand, medium, som anvendes til at nå et mål. Den er altså ikke et mål i sig selv"* (Bilag 7: 1).

Under vores besøg i Børnehuset Søndersø forklarer Susanne flere gange, hvorfor hun mener, at iPad'en er vigtig for udviklingen af børnenes sociale kompetencer.

"Jeg synes helt klart, at det styrker det sociale fællesskab. Det styrker evnen til at... til turtagning; at man har sin tid og så giver man den videre til sin kammerat. Det styrker evnen til at kunne slippe noget, man var i gang med" (Bilag 1: 3).

Susanne mener altså, at børnene udvikler tålmodighed og lærer at respektere reglerne og de andre børn. Annemette fortæller også, at børnene er gode til at give turen videre (Bilag 8: 1). Ifølge Latour skabes netværket og de sociale bånd gennem et samspil mellem objekter og subjekter (Latour, 2008: 95). Det materielle forhindrer dermed ikke barnet i at begå sig i sociale fællesskaber, da mennesker og teknologiske redskaber betragtes som ligeværdige aktører (Wamberg, 2013: 61). Tværtimod er objekterne medvirkende til skabelsen af de sociale bånd (Latour, 2008: 87-88).

Til spørgsmålet, om Susanne ønsker at anskaffe flere iPads, svarer hun: *"Ja (...) Jeg synes, at som minimum ville det være rart, at hver medarbejder havde en iPad, som man kunne gøre brug af. Og så også nogle flere til børnene."* (Bilag 1:5). Dette kunne tyde på, at teknologien i fremtiden vil få større betydning for dagligdagen i institutionen og muligvis erstatte flere af pædagogens arbejdsområder. Susanne så også gerne, at institutionen fik flere iPads (Bilag 1: 5).

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

Selvom Susanne og Annemette er begejstrede for iPad'en, fortæller Annemette dog, at den ikke fylder så meget i institutionen og bare er *"en ud af 298 andre ting der skal indarbejdes i hverdagen"* (Bilag 8: 5) Andre ting, institutionen stadig værdsætter og sørger for at lære børnene, er brugen af genbrugsmaterialer. Derudover er der fokus på sundhed. Institutionen har en madordning, og i køkkenet laves maden af 60-90 procent økologiske varer (ibid.: 2).

4.4 Overvejelser bag fravalget om teknologi i Selters Børnehus

Selters Børnehus tilhører Hørsholm Kommune, som ikke har krav til digitalisering på daginstitutionsområdet. Dagtilbudschef for Center for Dagtilbud og Skole i Hørsholm Kommune, Henrik Duus Rosengreen udtaler: *"Vi har pt. ikke særlige krav om digitalisering i børnehaver"* (Bilag 4: 1), men tilføjer, at *"det er administrationens ønske, at de digitale medier kan finde større indpas i dagtilbuddene som et pædagogisk redskab"* (ibid.). I øjeblikket bruger kommunen to daginstitutioner til pilotprojekter, hvor forskellig teknologi testes i forhold til at blive brugt som pædagogiske redskaber. Henrik Duus Rosengreen håber på, at teknologi kan få en større plads i daginstitutioner, og han forventer i den forbindelse, at kommunen vil udvikle en digitaliseringsstrategi i år (ibid.). Benthe er af en anden overbevisning og lader til at have forstået, at der er kommet lovkrav vedrørende brugen af iPads i børnehaver: *"Så de der lovkrav, der står om, at man jo skal ha' iPads (...)"* (Bilag 2: 5).

I modsætning til Børnehuset Sønderød har ledelsen i Selters Børnehus fravalgt iPads. Den private institution er sammenlagt vuggestue og børnehave. Stedet har en historie, der rækker helt tilbage til 1800-tallet, og som bestyrelsen er meget stolt af, hvilket betyder, at de trofast holder fast i gamle værdier og traditioner. For eksempel er det nedskrevet, at Hørsholm Sogns præst er bestyrelsesformand. Dette indgår stadig i præstens jobbeskrivelse (Bilag 9: 1). Personalepolitikken³ inkluderer ligeledes en masse værdier. Det handler for institutionen om at yde omsorg og bekræfte børnene i forbindelse med styrkelsen af deres selvværd.

"Vi har noget, der hedder et værdigrundlag. Det er så smukt. Men strengt taget så er det for os egentlig kun nogle leveregler. Det er som tryghed og omsorg. (...) Vi er meget opmærksomme på at sørge for at give selvværdet" (Bilag 2: 1).

³ Da institutionen blev privatiseret i 2011, har bestyrelsen valgt at udarbejde en ny personalepolitik. Den er i øjeblikket undervejs (Bilag 2: 1)

Der bliver lagt stor vægt på, at børnene skal have lov til at udfolde sig selv. Børnene bliver rustet med faste værdier, som skal hjælpe dem i fremtiden. Eksempelvis lærer de, at behandle hinanden og deres omgivelser med respekt. Dette kan være for at skåne disse, men det kan ifølge Latour også forstås således, at objekter spiller en lige så vigtig rolle i vores samfund som mennesker. Dette skal ikke forstås som en personificering af objekter, hvor de tildeles menneskelige egenskaber såsom følelser, men nærmere som et kollektivt netværk, hvor objekter og mennesker arbejder sammen og på denne måde er lige vigtige (Latour, 2008: 95). Hvis et barn for eksempel skal tegne en tegning, er farver og papir lige så vigtige aktører som barnet, for uden objekterne ville barnet ikke have mulighed for at tegne. Institutionens værdier kan også ses som et opgør med systemerne. Selvom det forventes, at teknologi indgår i dagligdagen, vælger Benthe Hansen og bestyrelsen at ignorere dette. De har besluttet, at deres værdier, hvoraf nogle af dem daterer sig tilbage til 1800-tallet, er vigtigere end digitaliseringsstrategierne (Bilag 9: 2). Institutionens værdier er ifølge Habermas nærmere livsverdenen, som bygger på det sociale og kommunikative (Habermas, 1975: 24). Det handler om, at begå sig på et mere personligt niveau, som Benthe ikke føler opnås gennem teknologi. Hun fortæller om et tidspunkt, hvor hun i et indslag i nyhederne så, at en pædagog sad med nogle børn og legede med en iPad.

“Jeg kan huske jeg så i nyhederne, en pædagog, der sad og var meget stolt af, at 5-6 børn sad der. “Ja, kan du sætte hovedet på.” Ja, så tog de fingrene der og satte den på. Ja, så var der sat hoved på den. Og jeg tænkte, måske vi havde fået sat flere ord på, hvis vi sad alle sammen sammen rundt om et bord og kunne kigge og snakkede: “Nu skal vi sætte hovedet der på”. Nej, nu sad der 5-6 børn, der ikke var aktive i den proces, og kun et barn var. Vældig god læring. Så behøver vi ikke at uddanne os til at lære at bruge vores liv til noget helt andet.”

(Bilag 2: 6)

Som pædagog reagerer Benthe altså på denne form for læring. Hun mener ikke, at ovennævnte eksempel er en sund måde for børn at lære på, da det ekskluderer størstedelen af børnene fra et fællesskab, som egentlig aldrig har eksisteret. Hvis formålet er, at børnene skal være sociale med iPad'en i dette scenarie, opfylder den ikke sin rolle som aktør, da den formår at ekskludere nogle af børnene. Der er her forskel på, hvad de to pædagoger – Benthe og pædagogen fra nyhederne – mener er socialt bekræftende for børn. Institutionens skalværdier som system er altså åben for tolkning. Der er faste mål for, hvad børn skal lære, men ikke hvordan. (retsinformation, 2014: §7).

Som det fremgår, er Benthe negativt stillet i forhold til iPads i institutioner. Et af de pædagogiske mål i institutionen er, at alle skal kunne deltage. Dog mener Benthe, at det kan være nødvendigt for barnet at lære, at der forekommer aktiviteter, hvor deres tilstedeværelse ikke nødvendigvis bliver accepteret.

“Esmaralda, hun kommer lige med sin mor og vil være med. De andre børn siger: “Neej, du må ikke være med”. Der ligger mange ting i den. Det er egentligt strengt taget fair nok. De har haft en leg i gang, måske en halv time-tre kvarter, så kan det godt være svært at få en med, det kan vi andre jo også synes. (...) Og der går man også ind og siger: Jamen altså, skal alle børn ikke kunne være med? Jo, men der er ikke nogen, der har sagt, at det skal være lige nu. Det skal du også respektere. Igen noget med respekten. (...)

Hvordan er det lige, de møder hende, det skal ikke være: “Neej, du må ikke være med”. Ej, det er ikke okay. De skal sige: “Det kan du altså ikke lige nu, nu leger vi lige. (...) Så der ligger mange ting i den; både signalet du sender, men også den anden vej” (Bilag 2: 3).

Pædagogisk set får børnene her på en måde lov til at ekskludere hinanden fra fællesskabet, hvilket ikke er i overensstemmelse med livsverdenen og det kommunikative. Børn er impulsstyrede, og det kan derfor virke som lang tid at vente måske en halv time på at kunne være med i legen. Men det kan tolkes som kompetencegivende. Som med børnene i Børnehuset Sønderød der lærer at vente på deres tur til at lege med iPad'en, bliver der altså også her lagt vægt på den evne. Barnet lærer, at det er i orden at vente og respektere andre børns leg. Samtidig lærer de andre børn at tale høfligt og respektere Esmaralda, som gerne vil lege med på den næste leg. Selvom Selmers Børnehus har fravalgt iPad'en, har de en anden måde at lære børnene nogle af de samme kompetencer.

I forhold til at lære at bruge teknologi er Benthe heller ikke bekymret, da hun mener, at børnene *“(...) bruger det derhjemme, i den grad”* (ibid.: 9). Derfor er det, ifølge Benthe, ikke noget problem i forhold til skolestart, at børnehaven ikke introducerer børnene til teknologi. Institutionen har tæt kontakt med skolerne, men der er tilsyneladende ikke nogen problemer. *“Tværtimod har vi fået tilbage, at vi har gode, sociale og dygtige børn. Nej, jeg har aldrig fået en tilbagemelding på det. Aldrig simpelthen”* (ibid.). I stedet har de fået en tilbagemelding vedrørende børnenes kundskaber til at holde på en blyant.

“Fordi der er rigtig mange børn, når de begynder i skole, der simpelthen ikke kan holde ordentligt på en blyant. Fordi de så sidder med iPad'en (...) og jeg tegner med min finger. Og der kommer intet blæk ud. Det vil sige, at de får en elendig, for at sige det mildt, finmotorik.

(...) Det er de her to fingre her (holder pegefingre og tommelfingre frem), det er finmotorikken; det er dem, du skal bruge" (ibid.: 5).

Der bliver i institutionen lagt meget vægt på det sociale og kommunikative, hvilket Habermas vil mene hører til livsverden (Habermas, 1975: 24). Bestyrelsen har fravalgt det politiske system og fravalgt at adlyde reglerne. Selvom der ikke er faste krav på området, er Benthe af den overbevisning, at der ligger et pres på dem i forhold til indførelsen af iPads, men dette vælger hun at ignorere. Benthe er opmærksom på, hvad holdningen er oppefra, og erkender, at der må være en mening bag det, men ikke en, som stemmer overens med institutionens værdier: *"Jo jo, der er selvfølgelig den grund til det, at børn skal lære det, men jeg er bare ikke enig med regeringen"* (ibid.: 8). Hun vælger altså at forholde sig til sit eget delsystem og dets skal-værdier, hvilket i dette tilfælde er i strid med systemet, da hun ikke vælger at følge det centrale organs – statens – ønsker om digitalisering. På den anden side kan det ses som værende legitimt, at institutionen forholder sig til sit arbejdsområde og sine skal-værdier, da pædagoger må menes at være bedst uddannet til at passe børn. På denne måde forholder institutionen sig til systemet. Staten kan også kritiseres i forhold til reglerne for systemer. Da det inden for systemteorien handler om, at organerne forholder sig til hver deres eget arbejdsområde, bør staten overlade pasningen af børn til daginstitutionerne. Alligevel udvikles der strategier på daginstitutionens område, og der opfordres til indførelsen af teknologi. Det er statens skal-værdi at lave love og regler, men det er pædagogens skal-værdi bedst muligt at udvikle børnenes kompetencer. Der opstår her et problem i forhold til systemteorien, om hvorvidt staten pådutter institutionerne nogle krav og forventninger, som er i strid med deres pædagogiske handlingsstrategier og derved deres skal-værdier. En pædagoguddannelse tager tre og et halvt år, hvilket kvalificerer en til at lære fra sig, yde omsorg og bidrage til børns opdragelse og udvikling (ug). Pædagoger må derfor forventes at besidde de rette kvalifikationer til at tage beslutningerne vedrørende børnehavebørns udvikling og implementeringen af teknologi.

Benthe indrømmer dog, at teknologien højst sandsynligt bliver lukket ind i Selters Børnehus i den nærmeste fremtid. *"Jeg vil ikke udelukke, at det kommer. Vi skal nok indhente det, men stadig have en meget præcis holdning til det. (...) Jeg tænker, at det vil komme inden for tre-fire år. To-tre (år, red.) der kommer det. Der har de voksne det (...) Men vi vil være modstander af det i lang tid"* (Bilag 2: 11). Planen er, at det da kun er pædagogerne, der vil have adgang til og mulighed for at bruge iPad'en. Derudover vil den kun blive brugt i forhold

Line Mathilde Møller Pedersen studie, nr.: 55415
Sigrild Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

til institutionens rammer, hvilke ikke blevet specificeret. Det kunne forventes, at institutionen forventer at introducere iPads, fordi der lægges et pres fra regeringen og kommunen, men dette er ikke tilfældet. Der er ifølge Latours aktør-netværksteori flere grunde til, hvorfor vi handler som vi gør og hvorfor regler derved overholdes (Latour, 2008: 100-101). Med regler menes i dette tilfælde, regeringens forventning om digitalisering. Der er flere forskellige grunde til, hvorfor en institution måtte indføre iPads: De er autoritetstro og vælger at adlyde regeringen, de synes selv, at iPads er et godt læringsredskab, det aflaster pædagogerne etc. I sidste ende er det lige meget, hvilke grunde institutionen har til at indføre iPads; det vigtige i forhold til systemet er, at reglerne imødekommes, og institutionerne anskaffer sig iPads. Benthes belæg for at se iPads i Selmers Børnehus i fremtiden er, at hun egentlig er positivt stemt over for teknologien som et pædagogisk redskab:

”Jeg tænker, at det kan være praktisk at have som et voksent instrument. Ikke noget med at vi har ti. (...) Men hvis vi lige pludselig skal slå noget op.

(...) Vi kunne vise børnene ting og slå op, men absolut som et voksent redskab. Der kunne det være praktisk. Så kunne vi bruge det på den måde” (Bilag 2: 11).

Institutionen er berørt af kravet om digitalisering trods privatisering i 2011, men har indtil videre snoet sig udenom. *”Vi har valgt at forholde os stille og roligt til det indtil videre”* (ibid.: 5), men erkender som skrevet, at de bliver nødt til at indføre iPads på et tidspunkt. I og med, at teknologien spreder sig helt ned på vuggestueniveau (KL, 2011: 18), bliver det en del af den moderne verden, at små børn kan "swipe" og åbne apps. Som Latour mener, er objekter essentielle i forhold til vores handlinger (Latour, 2008: 95). Materielle pædagogiske redskaber er derfor vigtige for børns læring og opvækst. Om objektet er en bog eller en iPad kan i virkeligheden være lige meget, men i forhold til moderniseringen – hvor folk læser bøger på Kindles etc. – spiller teknologi en større rolle i netværket, og bøger kan derfor forventes at blive erstattet af teknologi - også i børnehaver. Trods Selmers Børnehus' gamle traditioner og værdier, lader det til, at Benthe anerkender moderniseringen, men i begrænset omfang, da hun ikke har planer om at lade børnene bruge iPads til leg. *”Men det med at alle børn skal have en tablet, det synes vi ikke om”* (Bilag 2: 11).

En af grundene til, at iPad'en fravælges i institutionen, er, at Benthe frygter, det vil gå ud over børnenes kreative udfoldelse.

“Skal du noget kreativt på et tidspunkt, eller noget andet, skal du altså lære at have fået en fornemmelse af dine fingre, og hvad det er, du kan bruge dem til. Og jeg tror også på, at når

du har et udbud af materialer, du ser (...) så får du måske også andre kreative idéer og tanker, end hvis du kun sidder på en iPad. For når jeg tegner på en iPad, så tegner jeg. Jeg kan ikke lige pludselig tænke: Arh, jeg så lige den der rulle dernede, den kunne jeg da godt lige tape op omkring noget her. (...) Samtidig med, at jeg tegner, får den idé. Og nu bliver jeg jo påståelig, men det nægter jeg jo at tro på, at de får, når de sidder med en iPad” (ibid.: 5-6).

iPad'en er altså, for Bente en barriere for kreativ tænkning, hvilket strider imod KL's visioner bag den digitale strategi: *“Børne- og kulturområdet står over for store udfordringer. Det er udfordringer, som kræver innovation, nytænkning, forandring og samarbejde mellem kommunerne”* (KL, 2011: 17). Bente er ikke enig i dette, da hun mener, disse kompetencer skal findes andetsteds. Blandt andet gennem genbrugsmateriale, hvilket institutionen bruger for at udvikle børnenes kreative og innovative side. For Bente er det vigtigt, at børnene får disse værdier med fra institutionen, da mange forældre ikke har overskud i hverdagen til at lære børnene om genbrug.

”Og derfor tror jeg heller ikke på, at alle børn bliver tilbudt de der ting derhjemme. Jeg tror, det er vigtigt, at hvis vi skal tænke kreativt, innovativt til børn og Danmarks udvikling, så tror jeg, at vi skal hjælpe børnene i daginstitutioner med at få øjnene op for, hvordan du også kan arbejde med det” (Bilag 2: 6).

Det er for Bente, altså ikke ligegyldigt, hvilke materialer der indgår i børnenes opvækst. Dette er i strid med Latours aktør-netværksteori, da han påstår, at typen af objekt ikke er essentielt. Det er dog vigtigt, at det rigtige objekt bruges på det rette tidspunkt (Latour, 2008: 95). Man kan jo ikke læse en bog med en kartoffelskræller, men hvorvidt historien læses på en iPad eller i en bog er ikke vigtigt, da resultatet er det samme: Teksten læses. Bente har dog en anden holdning, da det for hende er vigtigt, at børnene lærer de traditionelle vaner: Man tegner med en blyant, læser i en bog og laver perleplader med perler og plader. Et andet formål med digitaliseringen er, at pædagogerne skal have mere tid til børnene. *“Projektets formål er at frigøre personaleresourcer til den primære arbejdsopgave med pasning og udvikling af børn i børnehaver”* (KL, 2011: 18). Dette henviser hovedsageligt til kommunikationen mellem institutionen og forældrene. Denne ønskes smidiggjort, så forældrene bedre kan holde sig opdateret på deres børns hverdag. Digitaliseret kommunikation skal derved give pædagogerne mere tid til børnene, ved at der let og nemt kan tages kontakt til samtlige forældre. Dette hører sig til i livsverdenen, da det handler om,

at møde børnene på et socialt niveau ved at styrke kommunikationen med forældrene. Benthe oplever derimod det modsatte med teknologien. Den hører til i systemverden og sætter en stopper for det sociale og kommunikative. Selmers Børnehus har før haft teknologi i form af digitale billedrammer, hvad Benthe referer til som "skærme".

"Vi har haft nogle skærme, hvor forældrene kunne se billeder

(...) de havde tit ikke tid til at stå og kigge, for det, de venter på, når der er en skærm, det er, hvornår kommer min lille Esmaralda forbi. Det er min lille Esmaralda, jeg faktisk gerne vil se. Det er jo ikke så meget, hvad der ellers er foregået. (...) Børn er guld for forældrene. Sådan er det, og sådan skal det være. Men det kom der ikke vældig meget socialt ud af, hverken for børnene, forældrene eller noget som helst. (...) vi prøvede det i et år, og jeg kunne næsten ikke holde ud at se, hvad vi havde mistet for børnene." (Bilag 2: 4)

Her fortæller Benthe om de digitale billedrammer, institutionen havde for omkring seks år siden. Hun mener, at kontakten og livsverdenen mellem børn og forældre forsvandt gennem digitaliseringen af børnenes oplevelser. Forældrene var ikke kedede af, at skærmene forsvandt, muligvis fordi de selv følte distanceringen fra livsverdenen. *"Vi snakkede om det til et forældremøde, og da vi kom med begrundelsen, var der ikke nogen forældre, der sagde noget."* (ibid.). Børnene mistede deres sprog og dialog med forældrene i forhold til billederne, da alle virkede for utålmodige til at vente på de rigtige billeder. I stedet har institutionen valgt at vise billederne på god gammeldags maner i papirform på opslagstavler. Ifølge Latour er det ligeegyldigt, om billederne vises på skærme eller tavler, da formålet er det samme og kan opnås på begge måder (Latour, 2008: 95). Habermas vil derimod mene, at billeder på opslagstavler øger kommunikationen og sproget og lægger sig op ad livsverdenen (Habermas, 1975: 24). Det er systemerne, som medfører teknologi og moderniseringen af samfundet. En modernisering Selmers Børnehus ikke er klar til endnu. Formålet med at have billeder er, at børnene skal have noget at fortælle, hvilket altså ikke var tilfældet, da der var skærme.

"Små vuggestuebørn, de kan jo slide de billeder op fuldstændigt (...) De får altså det hele (oplevelserne, red.) serveret én gang til, og de får det sociale. (...) Når vi har mange (billeder, red.), prøver vi også at sætte dem på dørene og sådan nogle ting. Så fanger vi både forældre, børn og søskende, ved at de får en dialog. En de måske ikke har plads til, når de kommer hjem. Det er så sjovt at høre. De kan jo fortælle det hele, og det viser mig, at der er

kommet noget ind, og de kan bruge det, og de forklarer jo glædeligt søskende eller bedsteforældre om hvad det er, der foregår.” (ibid.: 4-5).

Det værdsættes her, at børnene i overensstemmelse med livsverdenen får sat sprog på deres handlinger og oplevelser. Der opstår en social kommunikation børnene imellem og med forældre eller hvem, der end henter.

”Den kommunikation, børnene havde med hinanden derude, den var fantastisk. Alle de ord de blev ved med at sætte på ... Ikke nok med det, ét barn stod sjældent alene, der var jo flere, så det handlede også om det sociale. De stod jo og skulle gøre plads. ”Jeg vil også se”. Okay, så kunne du godt være der. Vi fik også en evaluering på, hvad det var de havde hørt og set, når vi var ude (...) altså hvad var deres tanker. De kommer jo ud, hvis du så lige giver dig tid til at stille op og lytte efter. (...) så det er jo en fantastisk evaluering vi får.” (ibid.: 4).

Da teknologi har været en del af institutionen, har det kunnet bidrage til overvejelserne om indføringen af teknologi gennem erfaring.

Et andet punkt, hvorpå Benthe er utilfreds med teknologien, er, at hun modsat KL's formål med digitaliseringen mener, at det er tidskrævende for pædagogerne: *”Vi tror jo også på, at rent personalemæssigt, at der tager det andet (brugen af iPads, red.) tid” (ibid.: 8).* Benthe mener her, at brugen af teknologi vil kræve mere af pædagogernes tid, end det vil aflaste.

Hun understøtter sit argument med en beretning fra en kvindelig studerende, der kom til børnehaven. Hun havde i en anden institution oplevet, at pædagogerne brugte så meget tid på blandt andet at lægge billeder op til forældrene, at der i pausen kun var pædagogmedhjælpere på legepladsen med børnene.

”Fordi det var studerende eller unge medlemmer, der var på legepladsen. Alene med børnene. Og det synes jeg ikke er i orden” (ibid.).

Selvom pædagogmedhjælpere godt må være alene med børn (Petersen, 2009: 3), ser Benthe det som et problem, at det er uuddannet personale, der tager sig af børnene frem for uddannede pædagoger. Kommunikationen og de sociale relationer mellem pædagoger og børnene tilsidesættes her til fordel for teknologien. Habermas vil mene, at systemet træder i kraft på bekostning af livsverdenen (Habermas, 1975: 24). Problematikken vedrørende det tidskrævende element ved brugen af teknologi kan, ifølge Henrik Duus Rosengreen fra Hørsholm Kommune, forklares som uvidenhed. Han mener personligt, at *”der mangler viden om, hvordan man arbejder pædagogisk med de digitale medier” (Bilag 4: 1).* Mangel på erfaring og viden om brugen af iPads kan altså forklare, hvorfor den studerende har haft en

dårlig oplevelse med teknologien. Benthe frygter således, at iPads vil fylde for meget og dermed stjæle pædagogernes tid fra børnene. Dette strider imod Børnehuset Sønderøs erfaringer, som er, at teknologi frigiver mere tid til samvær med børnene. Derudover er det ifølge Benthe uansvarligt at efterlade uuddannede alene med børnene.

Kommunikation mellem institution og forældre, er som nævnt også på KL's dagsorden (Regeringen, KL & Danske Regioner, 2013: 16). Dette har Benthe også en stærk holdning til, idet hun finder det vigtigt at have fysisk kontakt. Hun lægger værdi i at se forældrene i øjnene og tale med dem. I forhold til aflevering og afhentning af børn, er det for hende også vigtigt, at der er kontakt mellem en medarbejder og forældrene, så der er styr på børnene, men også på grund af det sociale.

”De (forældrene, red.) rører det (afkrydsningslisten, red.) ikke når de går hjem. Det er os, der har ansvaret. Igen af sikkerhedsmæssige grunde. (...) Men der hvor de selv skal ind og sætte et kryds eller tjekke ud, altså det fungerer jo givetvis, men det er nok bare mig, der ikke kunne tænke mig det. Jeg vil gerne have, at de er kommet og gået, og de er krydset. Og forældrene skal sige, at de er gået. (...) Vi forlanger, at der skal være øjenkontakt.” (Bilag 2: 10).

Ved manuel afkrydsning skabes der overblik, og det kan i sidste ende være tidsbesparende for pædagogerne. Det tidsbesparende argument stemmer ikke overens med hensigten bag den digitale strategi og heller ikke med Susannes erfaringer.

Naturen er vigtig og bliver brugt meget af Selmers Børnehus, da institutionen ligger tæt på både strand og skov. Benthe vægter, at børnene kommer udenfor og lærer at nyde naturen.

”Udelivet prioriterer vi også utrolig højt. (...) Vi arbejder sammen med naturcentret, hvor personalet er ved at være rigtig godt med i forhold til natur og naturviden. Så dem arbejder vi meget sammen med, og det er for at få lært dem det her med, at natur det er ikke ligegyldigt. Du kan bruge den til mange ting; du kan bruge den til fordybelse, men du kan også bruge den til at lære noget af, vi skal passe på den, men vi kan sørme også tage nogle ting med hjem og bruge kreativt, og så kan du bruge den til motion. Så der er rigtig mange formål med den, og vi lærer dem hele feltet i håb om, at der kommer nogle gode elementer ud i den anden ende en gang.” (ibid.: 2).

Naturen bliver altså brugt som aktør i børnenes dannelse og udvikling. Den vægtes her ligeså højt som alle andre læringsformer. Naturen kan ikke erstattes af teknologi som aktør, da det for Benthe handler om, at børnene kommer ud i det grønne. *”Vi tror på, at det er vigtigt, at*

børn har noget godt at se på. For eksempel blomster.” (ibid.). Igen spiller værdier en stor rolle for børnenes rammer. Det er for Selmers Børnehus vigtigt, at børnene lærer, at værdsætte naturen omkring os, ligesom de lærer at genbruge materialer (Bilag 9: 1)

4.5 Børnehuset Søndersø og Selmers Børnehus som institutioner

Selvom Børnehuset Søndersø og Selmers Børnehus geografisk ikke ligger specielt langt fra hinanden, er der en verden til forskel på de to institutioner. Allerede ved ankomsten til institutionerne fremstod stemningsforskelle. Børnehuset Søndersø er en stor institution med omkring 120 børn, hvor vuggestuebørn og børnehavebørn er adskilte. I Selmers Børnehus er de to børnegrupper blandede under leg, og institutionen er åbent indrettet med vægge, der kan skubbes, så alle stuerne bliver til én. Der er her kun omkring 50 børn, så der opstår hurtigt en mere intim stemning.

I Børnehuset Søndersø lader det ikke til, at Susanne bruger meget tid med børnene og på stuerne. Dette tolkede vi ud fra, at hun ikke er knyttet til nogen stue eller har helt styr på, hvordan iPad'en bruges ude på stuerne. Da det er en stor institution, må det dog forventes, at der er mere administrativt arbejde, der skal udføres. I den anden institution, som så er mindre og dermed også har færre børn, opholdte Benthe sig ude blandt børnene hver dag fra kl. 7 om morgenen til kl. 9.30. Der var også sat mere tid af til os i denne institution end i Børnehuset Søndersø, hvor der dog også var opstået misforståelser vedrørende vores planer om observation og interview. Dette kan dermed være med til at forklare, hvorfor der ikke rigtig var tid til os.

En af de meget bemærkelsesværdige forskelle er, at Børnehuset Søndersø har iPads, mens Selmers Børnehus bevidst har fravalgt teknologien. Det fungerede ifølge Benthe ikke for institutionen at bruge teknologi, selvom hun er åben over for, hvad fremtiden bringer. Susanne mener på den anden side, at iPad'en er en berigelse for både børn og personale i Børnehuset Søndersø. Det er interessant at lægge mærke til forskellen på de to ledere, trods samme uddannelsesbaggrund. Selvom de begge er uddannede pædagoger, har de vidt forskellige tiltag og holdninger til teknologi. Benthe føler, at det er et tidskrævende og asocialt element, mens Susanne mener det stik modsatte. For hende har iPad'en været med til at lette pædagogernes arbejdspress og kan både bruges som et socialt værktøj og af børnene til fordybelse og alene-tid.

Selmers Børnehus vælger altså ikke at inkludere iPad'en som en aktør i deres netværk mellem børn og pædagoger, mens Børnehuset Sønderød betragter den som et vigtigt objekt i deres institution. Her bliver den givet en speciel aktørrolle som er anderledes end andet legetøj. Dette ses ved, at den har sit eget rum, hvor børnene kan sidde og lege med den. Institutionen er tro mod systemet og følger regeringen og KL's anbefalinger om implementeringen af iPad's. iPad'en skal hjælpe med at effektivisere og modernisere institutioner i takt med den teknologiske udvikling. Selmers Børnehus derimod distancerer sig fra systemet og vælger at ignorere anbefalingerne. De lægger sig på denne måde mere op ad livsverdenen, hvor det kommunikative og sociale er det essentielle.

Et punkt, hvorpå institutionerne har de samme værdier, er genbrugsmaterialer. Begge steder bliver disse materialer brugt til at fremme børnenes kreative udfoldelse og til at lære dem om genbrug. Denne værdi sammen med sociale kompetencer, mulighed for fordybelse og kreativ udfoldelse er vigtige for begge institutioner. På nogle punkter er der dog forskel på, hvordan dette udføres. Et eksempel på dette er, at Børnehuset Sønderød blandt andet bruger iPad'en til at fremme det sociale fællesskab, mens Selmers Børnehus bruger de fysiske rammer til at åbne rummene op og på denne måde opfordrer til sociale interaktioner stuerne imellem.

5. Digitaliseringens indflydelse på børnehaver

I dette afsnit diskuteres analysen i forhold til brugen af teknologi og digitaliseringsstrategierne. Børnehuset Sønderød og Selmers Børnehus' respektive overvejelser bag henholdsvis tilvalget og fravalget af teknologi diskuteres i forhold til hinanden samt Habermas og Latours teorier.

Teknologi i daginstitutioner skal frigive ressourcer til pasning af børn ved at smidiggøre kommunikationen mellem pædagoger og forældre. Samtidig skal det gøres lettere for forældrene at følge med i barnets dagligdag i institutionen (KL, 2011:18). I Børnehuset Sønderød behøver pædagogen ikke længere at bruge tid på at opdatere den enkelte forælder vedrørende dennes barn, da der nu bliver lagt billeder og informationer op på nettet, så forældrene selv kan gå ind og holde sig opdateret (Bilag 8: 1). På den måde kan pædagogernes ressourcer blive brugt på børnene. Teknologien bliver derfor opfattet som et positivt værktøj i hverdagen, mens Selmers Børnehus mener det modsatte. Her opfattes iPad'en som et tidskrævende element. Institutionen har dog ikke selv erfaringer med iPad'en

og baserer derfor deres holdning på, hvad andre har fortalt, og hvad de ser i nyhederne (Bilag 2: 9). Benthe har ikke selv set, hvordan iPad'en bruges, så hun har måske ikke oplevet en måde, hvorpå man positivt kan udnytte teknologi, som ville møde Selmers Børnehus' behov. Der er forskel på, hvordan iPad'en bruges, og kurser ville formentlig kunne give pædagogerne mulighed for at anvende den med størst muligt udbytte, og sikre at den ikke er et forstyrrende og tidskrævende element. Institutionen kan derfor have draget konklusioner for hurtigt, for hvordan kan en institution mene, at iPad'en er berigende, når en anden synes, den er en byrde, uden selv at have afprøvet den? Børnehuset Søndersø har valgt at tage udfordringen og anbefalingerne til sig, mens Selmers Børnehus vælger at holde fast i egne værdier frem for anbefalingerne vedrørende digitalisering som er et forsøg på at imødekomme den moderne verden (KL).

Ifølge Habermas vil den øgede kommunikation mellem forældre og pædagoger høre til i livsverdenen (Habermas, 1975: 24) og være et positivt udbytte af iPad'en. På den anden side, vil han formentlig mene, at det er en ansigtsløs kommunikation, som medfører, at teknologien slører de sociale relationer. For at styrke disse skal parterne have øjenkontakt, så de kan opbygge et socialt forhold til hinanden. Kontakt gennem iPad'en styrker derfor ikke det sociale, da pædagogen og forældrene kan kommunikere uden i princippet at vide, hvem den anden part er. Parterne bliver på denne måde anonymiseret. Dette kan selvfølgelig for nogle være et positivt aspekt, da det fjerner et pres fra pædagogen. Denne skal ikke længere bruge tid på at forholde sig til, hvem der sidder og kigger med på billederne. Der skal heller ikke bruges tid på at tale med forældrene sidst på dagen ved afhentning. Børnehuset Søndersø synes at værdsætte den tid, de sparer på at tale med forældre og krydse børnene ind og ud. Selmers Børnehus derimod har ikke selv erfaringer med iPad'en, men finder det vigtigt, at pædagogerne har øjenkontakt med forældrene (Bilag 2: 10). Der sættes her også fokus på det sociale og kommunikative gennem samtaler. Der er altså delte meninger om, hvad der bør vægtes: Fysisk kontakt i Selmers Børnehus (ibid.) og tidsbesparelse og effektivisering i Børnehuset Søndersø (Bilag 1: 1).

I sidstnævnte institution kan iPad'en på en måde siges at overtage en del af pædagogens arbejdsopgaver. Der er ikke længere behov for pædagoger til at notere, om børnene er til stede, da forældrene selv skal krydse deres barn af, når de afleverer og henter (Bilag 1: 2). Der er heller ikke i lige så høj grad behov for pædagogen til at tage billeder eller til at

kommunikere med forældrene. Billederne kan børnene tage, og kommunikationen foregår digitalt gennem iPad'en. Den kan både bruges i læringssituationer, til kreativ udfoldelse og til leg. Pædagogens rolle i netværket bliver derfor langsomt udfaset. I mange tilfælde foregår der et netværk mellem børnene og iPad'en, for eksempel til læring og leg. Ved afkrydsning er det forældrene og iPad'en, der indgår i et netværk. I strid med Latours teori, hvori både mennesker og objekter er lige vigtige i netværket (Latour, 2008: 95), sløres pædagogens rolle altså og overtages af et objekt – iPad'en. Pædagoger bliver på denne måde mere overflødige i takt med, at børn i stigende grad passes af teknologi.

Der er forskellige meninger om, hvorvidt teknologien styrker eller svækker barnets kreativitet og sociale kompetencer. iPad'en kan, som Susanne fortæller, bruges kreativt (Bilag 8: 1), eksempelvis ved at barnet bruger kamerafunktionen - til at tage billeder af deres omgivelser, men også til at skabe og filme deres egne fortællinger. De kreative muligheder er dog begrænset af iPad'en rammer og begrænsninger. Det er forudbestemt, hvilke farver der kodes ind, hvilke funktioner den har, hvilke apps der findes etc. Derfor er iPad'en ifølge Benthe ikke lige så kreativ, som børnene er. Den begrænser børnenes kreativitet. I et scenarie, hvor et barn sidder og tegner på en iPad, kan barnet ikke lige pludselig klistre perler på tegningen, hvis dette ønskes. Sidder barnet og tegner på et stykke papir derimod, er det kun fantasien, der sætter grænser. I første tilfælde er det iPad'en og dens egenskaber og kodninger, der sætter grænserne. Barnets fantasi risikerer da ikke at blive udtrykt fuldt ud, men bremses af iPad'ens på forhånd regulerede indstillinger og rammer for fantasien. Med det nævnt kan iPad'en stadig noget, som håndarbejdet i Selmers Børnehus ikke kan. Benthe fortæller for eksempel, at børnene render rundt og lader som om, de tager billeder med forskellige stykker legetøj. Hvis nu disse børn havde en iPad eller et kamera i hånden, kunne de rent faktisk tage billeder og på den måde udfolde en kreativ side, som ikke bliver dyrket i Selmers Børnehus.

Ved øget fokus på iPads i institutioner kan det diskuteres, om brugen af teknologi kommer til at fjerne fokus fra de grundlæggende egenskaber der skal udvikles på dette stadie. I forlængelse af ovenstående diskussion mener Psykolog Camilla Carlsen Bechsgaard, at leg med fysiske genstande er med til at udvikle barnets hjerne. iPad'en tæller dog ikke med her, da den blandt andet bliver kritiseret for at have bestemt legen på forhånd. Camilla Carlsen Bechsgaard mener, at børnenes fantasi svækkes af iPad'en, og savner, at børnene i stedet

laver perleplader med perler og samler påklædningsdukker med pap og papir. Dette træner ifølge Camilla Carlsen Bechsgaard børnenes hjerne og styrker evnen til at lære i fremtiden (Bechsgaard, 2014). Der skelnes altså her mellem objekterne, selvom de i princippet har samme formål. Både perlerne og iPad'en bruges til at lave en perleplade. Forskellen er bare, hvordan børnenes hjerne udvikler sig. I forhold til Latours aktør-netværksteori opstår der altså et problem, da der er tale om to objekter med samme formål og samme leg, men de har forskelligt udfald (Latour, 2008: 95). Det er altså ikke ligegyldigt, hvilket objekt der bruges ifølge Camilla Bechsgaard. Dette er interessant at bemærke, eftersom teknologi bliver en større del af vores samfund. Det kan dog også argumenteres, at i og med at teknologien fylder mere og mere, skal vi bruge vores hjerne på en anden måde, så hvor meget vi kommer til at skulle bruge vores fantasi og motorik i fremtiden er uforudsigeligt. Tager teknologien over, kan børnehavebørn fra børnehaver uden iPads komme til at få problemer med at klare sig i samfundet og deres videre uddannelse.

Selmers Børnehus oplever dog, at dette ikke helt er tilfældet endnu, eftersom skolerne har bedt dem om at sørge for, at børnene kan skrive i hånden og på den måde styrke deres finmotorik (Bilag 2: 5). Susanne kom ikke ind på denne problematik, men det kan forventes, at deres børn vil få problemer med at skrive, hvis deres finmotorik ikke styrkes. Men hvor vigtigt er det overhovedet, at børn kan skrive i hånden? Teknologi overtager lige så stille folkeskolen. Skal opgaver og noter skrives på en computer eller iPad, bliver det at skrive i hånden måske overflødig. Digital signatur og NemID erstatter underskrifter og udfaser håndskriften, så hvis dette spreder sig og også bliver tilfældet i skolen, hvad er så meningen med at kunne skrive i hånden?

Vi lever i dag i et mediesamfund, hvor man fra fødslen er omgivet af teknologi. Samfundet ændrer sig, og det samme gør de materialer, børn har til rådighed. iPad'en indgår i dag som en naturlig del af børnenes hverdag, hvor legetøj i nogle situationer kan være udskiftet med denne (Jessen, 2001: 12). Carsten Jessen, lektor, ph.d. i Center for Undervisningsudvikling og Digitale Medier, udtaler i den forbindelse: "*Deres leg ligner ikke altid den, vi kender fra vores egen barndom. Der er en god grund til at bekymre sig om den forskel, for den betyder, at vi kan have vanskeligt ved at forstå en stor del af børns aktiviteter som leg*" (ibid.: 7). Carsten Jessen mener her, at børnenes leg med iPad'en måske kan skræmme nogen, da man nemt kommer til at sammenligne nutiden med sin egen barndom. Men det kan være

Line Mathilde Møller Pedersen studie, nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

problematiske at sammenligne legen for 20 år siden med legen i dag, da verden moderniseres og hele tiden ændrer sig. Carsten Jessen tilføjer: *“Ofte taler man om, at legen er truet, og henviser til, at børn ikke rigtig leger mere, og man giver elektroniske medier og det digitale legetøj en stor del af skylden for den udvikling”* (ibid.). Her er det op til den enkelte at definere leg. Camilla Carlsen Bechsgaard mener for eksempel ikke, at det er rigtig leg at sidde med en iPad (Bechsgaard, 2014), mens Børnehuset Sønderød synes, at det er en ny form for leg, som styrker kompetencer såsom fordybelse (Bilag 1: 4).

Noget af det, iPad'en kan, er, at den kan medbringes hvor som helst. Man kan lige pludselig tegne i bilen og lave perleplader på Jensens Bøfhus. Det, der her forhindres, er eventuel kontakt med forældrene og objektfri leg med søskende. På bilferier har mange nok prøvet at sidde og lege i bilen ved for eksempel at tælle gule biler. Dette sociale og kreative scenarie kan blive udfaset ved brugen af teknologi. På den anden side kan man sige, at hvis man opfatter iPad'en som et kreativt objekt, har man hele tiden fantasien og legen med sig.

Ved indførelsen af iPads i daginstitutioner bliver det af mindre betydning, om der er teknologi i hjemmet. Kirsten Jørgensen mener, at dette kan medvirke til at bryde den negative sociale arv (Bilag 3: 2). Dette er et af målene bag de digitale strategier at mindske den negative sociale arv og derigennem skabe lige grundlag for alle, når de starter i folkeskolen. Men hvis dette er så vigtigt for KL, hvorfor griber de så ikke ind ved at stille krav om digitalisering? Benthe mener, at børnene har tilstrækkeligt med teknologi derhjemme (Bilag 2: 5), men hun må have misforstået noget, hvis KL mener det modsatte. Det er et problem, at KL ikke griber ind, når nogle er af den overbevisning, at børnene får de nødvendige it-kompetencer et andet sted, hvis dette ikke er tilfældet. Dette kan få konsekvenser for børnene, når de starter i skole, hvis der ligger en forventning om, at de i forvejen har kendskab til teknologi.

Ved implementeringen af iPads er der heller ikke nogen krav til uddannelsen af institutionens pædagoger (Bilag 3: 3). Dette kan være et problem, da der, som set i Børnehuset Sønderød, opstår en forskelsbehandling på stuerne. Annemette føler, at børnene på de stuer, der ikke bruger iPad'en lige så meget som hendes stue, går glip af noget. De går glip af, at iPad'en bruges som et læringsredskab. Dette giver ifølge Annemette kompetencer, som børnene ikke får derhjemme (Bilag 7). Er det i orden, at der i en børnehaver da findes ”heldige” og ”uheldige” børn, afhængigt af hvilken stue de er på? Hvis iPad'en er så godt et redskab, som Annemette påstår, går børnene, der ikke bruger den så meget, altså glip af noget. De er de

”uheldige” børn. Der sker altså en tilfældig forskelsbehandling af børnene. Bør der ikke være lige vilkår for alle børn? Pædagogerne kunne med fordel lære at bruge iPad'en bedre, hvis institutionen vægter it-kompetencer og brugen af iPad'en.

De materielle goder, vi i det moderne samfund har adgang til, er med til at forme vores handlen og vores liv, da de medvirker til skabelsen af de sociale bånd. “(...) *den stadige fordeling af sociale bånd, som vi knytter takket være tingene*” (Latour, 2006: 187). Men styrker iPad'en virkelig de sociale bånd? I Børnehuset Sønderød er der bevidst afsat et rum, hvor børnene kan bruge iPad'en. Det vil altså sige, at disse børn intentionelt ekskluderes fra de øvrige børn på stuen. Selvom det giver barnet mulighed for fordybelse, oplever Susanne også, at barnet lukker af for sine omgivelser (Bilag 1: 4). Hvis barnet sidder alene med iPad'en i det lukkede rum, bliver barnet altså isoleret fra fællesskabet. iPad'en er her ikke på lige fod med andre objekter, da den ikke befinder sig samme sted. Den styrker heller ikke de sociale bånd, da den ikke bliver brugt i et fællesskab, men som et objekt, børnene sidder med alene (Latour, 2008: 87-88). Før iPad'en sad børnene måske og legede det samme sted, hvor de nu separeres i to verdener: Den sociale livsverden og teknologien – systemet.

Igennem dette projekt, har vi forsøgt at bevise, at iPad'en er et produkt af systemerne, men der kan i virkeligheden også argumenteres for, at teknologien i børnehaver udspringer af livsverdenen. Staten og KL har udviklet digitale strategier for, at børn skal klædes på til uddannelse og den digitale verden (Bilag 3: 2). Men inden digitaliseringen nåede ned på børnehaveniveau, har den nye teknologi været til stede i mange år. Vi sender en sms i stedet for at skrive et brev, vi ringer i stedet for at mødes, og vi undersøger vores spørgsmål på nettet hvor som helst og når som helst på vores smartphones. Digitaliseringen er på denne måde blevet en del af vores hverdag og vores sociale liv – livsverdenen. Derfor kan forventninger til teknologi i børnehaven ses som et forsøg på, at implementere den digitale del af livsverdenen i systemet. Hvis dette er tilfældet, kan det være, at Habermas i virkeligheden ikke er så negativt indstillet over for iPad'en. Den kan jo bruges til at muliggøre mere kontakt mellem mennesker. Teknologi styrker altså vores kommunikation, samtidig med at den forringer den. Den styrker den på den måde, at det nu er muligt hele tiden at være i kontakt. Samtidigt bliver den dog forringet i forhold til livsverdenen, fordi man ikke længere behøver at være fysisk sammen med folk, for at være sammen med dem. Man kan

være sammen i det digitale rum. Man kan flytte til den anden side af verden og stadig være tilgængelig for ens kære gennem internettet. Fysisk kontakt lader til at blive mindre vigtig med digitaliseringen. Man kan nu sidde derhjemme i sin egen verden og stadig være en del af verdenen. Dog er denne verden da ikke længere livsverdenen, da den fysiske kontakt forsvinder. Alligevel kan det være, at man har kontakt til andre mennesker og er langt mere social, end man havde været uden internettet. Hvorvidt systemet presser teknologien ned over hovedet på os, eller om det er livsverdenen der har født digitaliseringen er et spørgsmål på niveau med om hønen eller ægget kom først. Der er delte meninger afhængig af ens videnskabelige overbevisning.

6. Konklusion

Etablering af iPads i børnehaver er endnu ikke et centralt krav, men blot en stærk anbefaling. Det er derfor op til den enkelte kommune, om der skal stilles krav vedrørende digitalisering af børnehaver. Digitaliseringsstrategierne på dagtilbudsområdet, udviklet af regeringen, KL og danske regioner, har til formål at skabe bedre børnehaver for færre ressourcer. Dette skal gøres gennem forbedret kommunikation mellem forældre og pædagoger og udviklingen af børn og pædagogers digitale kompetencer. I Børnehuset Sønderød er dette et af de positive aspekter ved indføringen af iPads. iPad'en anvendes som et bindeled mellem hjemmet og pædagogerne. Ved at pædagogerne ikke behøver at overlevere dagens begivenheder mundtligt, men blot opdatere institutionens intranet, frigives der tidsmæssige ressourcer, som pædagogen kan anvende sammen med børnene.

Dog anses iPad'en ikke af alle som værende et middel til effektivisering, men snarere som et tidskrævende element. Dette er for eksempel tilfældet i Selmers Børnehus, som bevidst har fravalgt teknologi. De har før brugt teknologi til at vise forældrene billeder af børnene, men afskaffede dette igen, da det påvirkede samtalen om dagens hændelser mellem forældre og børn negativt. Fravalget af teknologi er derfor til dels baseret på erfaringer. Derudover har institutionen gennem medierne og fortællinger dannet sig et negativt syn på iPad'en, selvom Benthe er åben overfor, at pædagogerne i fremtiden kan arbejde med iPads.

iPad'en kan anvendes til udviklingen af børnenes kreativitet. Da iPad'en er mobil, kan den eksempelvis benyttes på udflugter. Derudover kan dens kamerafunktion bruges til at tage billeder og til at lave film. Den kan ifølge nogle dog også skade udviklingen af børnenes kreative kompetencer og dermed være en af årsagerne til fravælgelsen af teknologi. Selmers

Børnehus mener for eksempel, at iPad'en kan skade mulighederne for nytænkning og innovation.

Barnets sociale interaktion kan med en iPad både styrkes og svækkes. Da iPad'en ikke giver mulighed for, at flere kan benytte den på samme tid, kan den ekskludere børnene fra fællesskabet. For eksempel har iPad'en sit eget lokale i Børnehuset Søndersø, hvor børnene skal sidde, hvis de vil spille på den. Børnene skal selv være opmærksomme på tidsforbrug og den næste bruger på ventelisten. Dette kan give barnet mulighed for at styrke sine sociale kompetencer, ved at iPad'en skal deles med de øvrige børn.

Selv med iPad'en er det nødvendigt at sørge for, at der er fokus på de grundlæggende kompetencer i børnehaven, herunder finmotorikken, som muligvis ikke udvikles optimalt, hvis børnene ikke lærer at tegne og skrive i hånden. Selmers Børnehus har for eksempel oplevet, at skolen efterspørger, at børnene øver sig i at holde på en blyant.

Samfundet udvikler sig og det samme gør børnenes leg og læringsmetoder. Børn helt ned til vuggestuealderen kan i mange tilfælde gøre brug af iPads. Dette skyldes ikke udelukkende en digitalisering af daginstitutioner, men også at diverse teknologiske genstande anvendes i hjemmet. Det er dog ikke alle, der har økonomisk mulighed for at anskaffe ny teknologi, og iPads i daginstitutioner kan dermed være med til at nedbryde den negative sociale arv. Har barnet hverken kendskab til teknologi fra daginstitutionen eller hjemmet, kan det derfor få problemer i forhold til folkeskolen, da teknologi i højere grad indgår i undervisningen.

Det interessante er, at Børnehuset Søndersø mener, at de tilbyder noget ekstraordinært ved brugen af teknologi, som ikke kan opnås i hjemmet, hvorimod Selmers Børnehus ikke føler, at de behøver teknologi, da børnene får rigeligt kendskab til det i hjemmet. Der er her to vidt forskellige holdninger til brugen af teknologi.

Samfundet er i høj grad præget af teknologi. Dette medfører, at systemerne har overtaget en stor del af livsverdenen, hvor online dialoger i mange tilfælde erstatter den personlige kommunikation. Dette er tilfældet i Børnehuset Søndersø, hvor den daglige kontakt mellem pædagoger og forældre foregår digitalt. Habermas ville mene, at dette er positivt, eftersom kommunikationen øges og forbedres, men vil samtidig kritisere teknologien for at fjerne de sociale relationer mellem forældrene og pædagogerne. Selmers Børnehus vedholder den personlige kommunikation med forældrene blandt andet ved, at der skal være øjenkontakt med forældrene, når børnene ankommer og afhentes. Der er her en personlig kommunikation tilhørende livsverdenen.

Ved fravalget af iPads har Selmers Børnehus besluttet ikke at forholde sig til digitaliseringen og til systemet. Ifølge det centrale systemet – staten og KL – følges anbefalingerne om digitalisering ikke. Institutionen er dog stadig selv et system, i og med at det er et organ, som overholder sine skal-værdier, hvilke i grove træk er at passe børn. Børnehuset Sønderød overholder også sine skal-værdier, men på en anden måde. Det pædagogiske syn på teknologi er her modsat det i Selmers Børnehus. Institutionen er glad for implementeringen af teknologi, hvilket de glædeligt har taget til sig efter det centrale systems digitaliseringsstrategi for danske daginstitutioner.

Objekter, herunder iPads, har stor betydning for barnets ageren. De er vigtige for menneskers handlen og spiller dermed også en vigtig aktørrolle i børnehaver. I Børnehuset Sønderød bruges iPad'en til at fremme børns kreative og sociale udfoldelse samt til læring. iPad'en har derved fået en status som aktør i institutionens netværk. På visse punkter er den endda begyndt at erstatte pædagogen. For eksempel bruges den til at formidle kontakten digitalt mellem forældre og personale. I Selmers Børnehus er iPad'en ikke en del af netværket. Der er ingen planer om, at børnene nogensinde skal have adgang til iPad'en, da den menes at svække børnenes sociale relationer. Latour vil mene, at iPad'en spiller en vigtig rolle som objekt og kan være aktør i netværk, som gavner børnene. For eksempel kan en tusch ikke bruges til at lave en film, så vil man udvikle børnenes kreative udfoldelser på innovative måder, kan iPad'en være et vigtigt redskab.

Børnehuset Sønderød lader altså til at distancere sig fra livsverdenen og bliver i højere grad suget ind i systemet, i takt med at iPad'en får en større rolle i institutionens netværk af aktører. Selmers Børnehus distancerer sig imidlertid fra systemerne og holder sig i livsverdenen, i og med at de tager afstand til teknologien og fokuserer på kreativitet gennem håndarbejde.

7. Perspektivering

Teknologi er blevet en stor del af danskernes hverdag. Ifølge KL bruger 91 procent af børn i dagtilbud teknologi i hjemmet (Kudahl, 2014).

Ved videreudvikling af projektet ville interviews med forældre til mindre børn kunne give indblik i, hvad børn bruger deres iPads til derhjemme og hvor længe. Formålet ville være at give et bud på, om der er et reelt behov for indførelse af teknologi i dagtilbud, eller om børnene udvikler tilstrækkelige it- kompetencer i hjemmet. Endvidere kunne Bourdieus

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrild Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

kapitalteori bidrage til en undersøgelse om, hvorvidt social, økonomisk og kulturel kapital har indflydelse på, hvordan og i hvor høj grad teknologien anvendes i hjemmet.

På trods af den høje procentdel af teknologi i hjemmet ønsker regeringen og KL, at dagsinstitutioner i højere grad tager teknologien til sig og bruger den som et pædagogisk redskab. Ideen er, at børn skal introduceres for iPads, før de starter i folkeskolen, da Danmark skal kunne konkurrere i innovativ tænkning på verdensplan. En PISA-undersøgelse fra 2012 viser dog, at skoleelever med adgang til iPads i hjemmet klarer sig dårligere end elever uden (Bjørnager, 2013). KL's vision om, at danskerne skal være i stand til at nytænke, handle innovativt og konkurrere internationalt, strider dermed imod den nye PISA-undersøgelse. Hvis børnenes karaktergennemsnit falder ved brug af computere og iPads, bliver de danske elever dermed ikke i stand til at konkurrere på verdensplan, hvilket ellers er et af målene i den digitale strategi (KL, 2011: 17).

Flere folkeskoler kræver nu, at eleverne medbringer egen computer til undervisningen (Andreasen, 2009). En spørgeskemaundersøgelse eller interviews med folkeskoleelever kunne give indblik i, hvad computeren bruges til. Er det udelukkende i forbindelse med undervisningen eller i højere grad sociale medier, der fanger deres opmærksomhed?

Et helt andet perspektiv på digitaliseringen ville være at se på det samfundsmæssigt.

Digitaliseringen omfatter mere eller mindre hele det danske samfund. Digital post har erstattet de fysiske breve, netbank har i høj grad erstattet en tur til den lokale bank, og rejsekort har erstattet klippekort.

Det er derfor ikke let at begå sig i det danske samfund uden at have kendskab til teknologien. Digitaliseringen kræver, at man som borger i Danmark har tillid til teknologien, som råder over personfølsomme data. En inddragelse af informanter i forskellige aldersgrupper kunne bidrage med information om, hvordan et udsnit af befolkningen oplever den stigende digitalisering. Altså hvordan teknologien påvirker de ældre generationer i forhold til børn, som er vokset op med den. Her kunne man blandt andet se på, hvordan ældre i dag tvinges til at forholde sig til teknologi, da man skal klare flere ting online. Ifølge Ældre Sagen er 390.000 danskere over 65 år slet ikke på internettet (Jakobsen, 2013). Det vil altså sige, at en stor del af befolkningen ikke følger udviklingen og dermed får sværere ved at begå sig i det danske samfund.

Pædagogernes arbejdsforhold kunne ved en videre undersøgelse kortlægges med henblik på at skabe forståelse for, hvorvidt teknologi kan anvendes som aflastning på forskellige

områder. I en ny undersøgelse, foretaget af Arbejdsmiljø og Helbred i Danmark 2012, kommer pædagoger nemlig på en 11. plads over de mest deprimerede faggrupper, hvilket er over gennemsnittet af de målte faggrupper (Larsen, 2013). BUPL⁴ Danmark har oplyst, at der i de seneste fem år er sket en betydelig nedskæring i antallet af pædagoger på landsplan (Nathan & Lorenzen, 2014). Nedskæringer i personale, som medfører at pædagoger står alene med en masse opgaver, kan være en medvirkende faktor til, at flere pædagoger går ned med stress (ibid.). Børnehuset Søndersø ser nedskæringen som en naturlig tilpasning af personaleressourcer. Hver første maj skal de ældste børn i SFO (fritidsordning), hvilket medfører, at institutionen skal tilpasse sig børnetallet hvert år. Grundet dette er der taget afsked med to pædagoger i år (Bilag 8: 1). En undersøgelse af KORA⁵ lavet for BUPL viser, at der hvert år fyres omkring 1.500 pædagoger som følge af nedskæringer (Jensen, Kleif & Ladenburg et al, 2013). Den naturlige tilpasning, der ses i Børnehuset Søndersø, gør, at pædagoger ikke kan føle sig sikre på at kunne beholde deres arbejde, da der hvert år bliver taget stilling til, hvorvidt der er brug for dem. Denne ordning skaber en usikker fremtid. Ifølge Jeanett Bonnichsen, administrerende direktør i Center for Stress, er det blevet sværere for pædagoger at leve op til de forskellige krav, der stilles. Samtidig siger hun, at mange pædagoger finder det svært at have et godt forhold til sine kollegaer, når presset i hverdagen er for stort. Den usikre fremtid og de høje krav er ifølge Jeanett med til, at over en tredjedel af pædagoger oplever stresssymptomer i deres hverdag (Bonnichsen, 2006). I denne forbindelse kunne en iPad overtage visse arbejdsopgaver, som det eksempelvis er tilfældet i Børnehuset Søndersø, og dermed dæmpe eventuelle stressfaktorer. Områder, hvorpå iPad'en kan aflaste pædagogen, er for eksempel ved afkrydsning af børn og kommunikationen mellem forældre og pædagoger.

⁴ En fagforening og A-kasse for ca. 65.000 pædagoger i Danmark.

⁵ Det nationale institut for kommuners og regioners analyse og forskning.

8. Litteraturliste

- Andersen, H., 2013, "Jürgen Habermas og Alex Honneth", I: Klassisk og moderne samfundsteori, 5. udgave, Hans Reitzels Forlag, København, kap. 19.
- Andreasen, S., 2009, "Børn skal have PC med i skole", Internetadresse: <http://www.b.dk/nationalt/boern-skal-have-pc-med-i-skole>, Besøgt d. 23.05.2015, kl. 12.15.
- Bechgaard, C. C., 2014, "4 gode grunde til at dit 3-5 årige barn IKKE skal babysittes af din iPad!", Internetadresse: <http://psykologviden.dk/4-gode-grunde-til-at-dit-3-5-arige-barn-ikke-skal-babysittes-af-din-ipad/>, Besøgt d. 25.05.2015, kl. 12.30.
- Bjørnager, J. A., 2013, "Elever udstyret med iPad klarer sig dårligere", I: Psykologviden, Internetadresse: <http://politiken.dk/indland/uddannelse/ECE2150377/elever-udstyret-med-ipad-klarere-sig-daarligere/>, Besøgt d. 23.05.2015, kl. 18.30.
- Bonnichsen, Jeanett., 2006, "Pædagoger, børn og stress - årsagsforståelse, sammenhæng og fremtidsperspektiv", I: Center for stress og trivsel, Internetadresse: http://www.center-for-stress.dk/vidensbank/b%C3%B8rn_og_stress.asp Besøgt d. 22.5.2015, kl. 9.30.
- Børnerådet., 2015, "Børnehavebørn vil hellere spille på iPad end lege med andre børn", Internetadresse: <http://www.boerneaadet.dk/nyheder/nyheder-2015/boernehaveboern-vil-hellere-spille-paa-ipad-end-lege-med-andre-boern> Besøgt d. 13.05.2015, kl. 12.49.
- Den danske ordbog: "Superbruger", Internetadresse: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=superbruger> Besøgt d. 23.5.2015, kl. 18.30.
- Flensburg, T., 2013, *Gabet mellem landets rige og fattige kommuner vokser*. I: Politiken, Internetadresse: <http://politiken.dk/indland/ECE2018244/gabet-mellem-landets-rige-og-fattige-kommuner-vokser/> Besøgt d. 26.5.2015, kl. 12.37.
- Friformobberi.dk: "Info om kuffert", Udgivet af Fri for Mobberi. Internetadresse: <http://www.friformobberi.dk/fl/tilfagfolk/infoomkuffert/> Besøgt d. 25.5.2015, kl. 13.23.
- Habermas, J., 1973, "Legitimationsproblemer i senkapitalismen" Fremad, København.
- Habermas, J., 2005, "Teknik og videnskab", Det lille forlag, Frederiksberg.

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

- **Habermas**, J., 1981, "*Teorien om den kommunikative handlen*" Bind 1-2, Aalborg.
- **Hagen**, R., 2013, "*Niklas Luhmann*", Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.) I: Klassiske og moderne samfundsteori, Hans Reizels forlag, 5. udgave.
- **Jacobsen**, S. B., 2013, "*Mange ældre blæser på ny teknologi*", Internetadresse: <http://www.b.dk/nationalt/mange-aeldre-blaeser-paa-ny-teknologi> Besøgt d. 23.05.2015, kl. 8.10.
- **Jessen**, C., 2001, "*Børn, leg og computerspil*", Odense Universitetsforlag, Viborg.
- **Jensen**, T.B & **Kleif**, H.B & **Ladenburg**, J & **Olsen**, L.S., 2013, "*Pædagogers afskedigelse på grund af arbejdsmangel*". I: Kora, Internetadresse: <http://www.kora.dk/udgivelser/udgivelse/i3722/Paedagogers-afskedigelse-paa-grund-af-arbejdsmangel> Besøgt d. 21.05.2015
- **Kamp**, M., 2013, *TEMA. DIGITALE INSTITUTIONER: Tilhængerne: Tænd iPad'en i børnehaven*. I: BUPL, Internetadresse: <http://www.bupl.dk/internet/boernogunge.nsf/0/B6DC749895E6E4E1C1257AFC0049A3A2?opendocument> Besøgt d. 21.5.2015, kl. 12.27.
- **KL**, kommunernes landsforening., 2011, "*Børn og kultur fra analog til digital*", I: Effektiv & innovativ: digitalisering af den kommunale sektor 2011-2015. Handlingsplan for den fælleskommunale digitaliseringsstrategi 2011-2015, Danmark.
- **Kristiansen**, Søren & **Krogstrup**, Hanne Kathrine, 1999, "*Deltagende observation*", Gyldendal, København.
- **Kristensen**, Catharina Juul., 2007, "*Interviews med enkeltpersoner*", I: Fuglsang, Lars & Hagedorn-Rasmussen, Peter & Olsen, Poul Birsch, (red.), "Teknikker i samfundsvidenskaberne", Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- **Kudahl**, S., 2014, <http://www.kl.dk/Momentum/Momentum2014-2-1-id146750/> Besøgt d. 23.04.2015, kl. 9:54.
- **Kvale**, S. & **Brinkmann**, S., 2009, "*InterView - introduktion til et håndværk*", 2. udgave, 6. oplag, Hans Reitzels Forlag, Danmark
- **Larsen**, T. W., 2013, *TEMA. DEPRESSION: "Pædagoger får depression af arbejdet"*. I: Bulp, Internetadresse: <http://www.bupl.dk/internet/BoernOgUnge.nsf/0/A657D410DBC92541C1257C3800450807?opendocument> Besøgt d. 21.5.2015, kl. 13.29.

Line Mathilde Møller Pedersen studie nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

- **Latour**, B., 2008, "*En ny sociologi for et nyt samfund: Introduktion til Aktør-Netværk-Teori*", Akademisk forlag, København.
- **Latour**, B., 2008, "*En ny sociologi for et nyt samfund: Introduktion til Aktør-Netværk-Teori*" s. 86-105, 95, 97-98 1. udgave, akademisk forlag, København.
- **Latour**, B., 2006, "*Vi bliver aldrig moderne*" s. 177-178, 1. udgave, Hans Reitzels forlag, København.
- **Lundbye**, A., 2014, "Lærerige apps til dit barn", <http://taenk.dk/gode-raad/laererige-apps-til-dit-barn> Besøgt d. 20.05.15, kl. 10.44.
- **Nathan**, I. og **Lorenzen**, A. W., 2014 "*Pædagoger plaget af stress*". www.dr.dk, Internetadresse: <http://www.dr.dk/Nyheder/Regionale/Syd/2014/01/20/061229.htm> Besøgt d. 22.5.2, kl. 15.46.
- **Ohmsen**, M., 2010: "*Små børn elsker iPad*". I: Søndagsavisen: <http://sondagsavisen.dk/familien/2010-12-05-sma-born-elsker-ipad/> Besøgt d.25.05.2015, kl. 13.27.
- **Ordnet.dk**: "*Superbruger*". Udgivet af Den danske ordbog. Internetadresse: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=superbruger> Besøgt d. 23.5.2015, kl. 11.37.
- **Petersen**, J.S., 2009, "*Pædagogmedhjælperens rolle og opgaver*", Foa's trykkeri. (pdf-fil).
Internet:<http://applikationer.foa.dk/Publikationer/pjecer/Paedagogisk/Paedagogmedhj RollerOpgaver.pdf> Besøgt d. 25.05.15, kl. 20.21.
- **Pico**, C., 2014, "*Pædagogstuderende kickstartede succesfuldt It-løft i en børnehave*", Internetadresse: <http://ucl.dk/uddannelser/paedagoguddannelsen/interview-med-studerende-og-fagpersoner/paedagogstuderende-kickstartede-succesfuldt-it-loeft-i-en-boernehave/>, Besøgt d. 21.05.15, kl. 20.14.
- **Prytz**, M., 2015, "*Digitalisering. Et fantastisk pædagogisk redskab*", <http://www.boernogunge.dk/internet/boernogunge.nsf/0/254EF9E332623BDBC1257E3100440ED1?opendocument>, Besøgt d. 17.05.15, kl. 13.30.
- **Rambøll Management Consulting & Implement Consulting Group.**, 2014, "*It og digitale medier er kommet for at blive*", (pdf-fil)
- **Regeringen, KL og Danske Regioner**, 2013, "*Digital læring og undervisning*", I: Digital velfærd - En lettere hverdag, Danmark. (pdf-fil.).

Line Mathilde Møller Pedersen studie, nr.: 55415
Sigrød Friis Neergaard, studie nr.: 54965
Pernille Viola Robrahn, studie nr.: 54844
Ditte Lundkær Brudlykke, studie nr.: 54737

Roskilde Universitet D. 27. maj 2015
Den Samfundsvidenskabelige Bachelor
Anslag: 137640
Digitalisering af børnehaver

- **Retsinformation.dk**, 2015, "*Dagtilbud til børn indtil skolestart*". Udgivet af Retsinformation. Internetadresse:
<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=168340> - Besøgt d. 25.5.2015, kl. 13.20.
- **Søndergaard, S**, 2012, "*Pædagoger skal bruge iPads med omtanke*", Internetadresse:
<https://ucc.dk/nyhed/paedagoger-skal-bruge-ipads-med-omtanke>, Besøgt d. 19.05.2015, kl. 14.09.
- **Szulevicz, T.**, 2015: "*3. Deltagerobservation*", I: Kvalitative metoder, 2. udgave, Hans Reizels Forlag, København.
- **Thagaard, T.**, 2004: "*Systematik og indlevelse - En indføring i kvalitativ metode*", Danmark: Akademisk Forlag A/S.
- **Ug.dk**, : "*Pædagog*". Udgivet af ug. Internetadresse:
<https://www.ug.dk/uddannelser/professionsbacheloruddannelser/paedagogiskeuddannelser/paedagog> - Besøgt d. 25.5.2015, kl. 12.07.
- **Wamberg, J.**, 2013, "*Hed begge måske ikke techne i antikken?*" I: Schiølin, K (red.) & Riis, S (red.): Nye spørgsmål om teknikken, Aarhus Universitetsforlag, Gylling.